

**NARKOTIKŲ VARTOTOJŲ DEKRIMINALIZACIJOS IR DEPENALIZACIJOS
GALIMYBIŲ APŽVALGA**

Autoriai:

Dokt. Mindaugas Lankauskas – Vilniaus universitetas, Lietuvos teisės institutas

Raimondas Stakėnas - Koalicijos „Galiu gyventi“ ekspertas

Dr. Aušra Širvinskienė – Vilniaus universitetas, Vilniaus priklausomybės ligų centras

2015 m., Vilnius

TURINYS

TEMOS AKTUALUMO PRISTATYMAS	3
1. DEKRIMINALIZACIJOS, DEPENALIZACIJOS IR ALTERNATYVŲ ĮKALINIMUI SAŪVOKŲ APIBRĖŽIMAI.....	6
2. DEKRIMINALIZACIJOS IR DEPENALIZACIJOS JURIDINIS KONTEKSTAS.....	22
2.1. Lietuvos teisinio reguliavimo ir praktikos apžvalga.	22
2.2. Lyginamoji užsienio valstybių analizė nagrinėjamoje srityje	33
2.2.1 Jungtinių Tautų konvencijos narkotikų klausimais	33
2.2.2. Šveicarijos modelis.....	35
2.2.3. Portugalijos modelis	37
2.2.4. Jungtinės Karalystės modelis	42
2.2.5. Čekijos modelis	46
2.3. Reguliavimas kaimyninėse šalyse	47
2.3.1. Latvija.....	47
2.3.2. Lenkija.....	48
2.3.3. Estija.....	48
2.4. Legalizacijos pavyzdžiai.....	49
3. OPTIMALAUS LIETUVOS SĄLYGOMIS MODELIO FORMULAVIMAS.....	50
PRIEDAS NR. 1. Kokybinio tyrimo metodikos aprašymas.....	56
PRIEDAS NR. 2. Teisinė atsakomybė už narkotikų vartojimą ES valstybėse	59

TEMOS AKTUALUMO PRISTATYMAS

Europos Komisija, Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras ir kitos tarptautinės organizacijos, kurios siekia sumažinti narkotinių medžiagų paklausą ir pasiūlą, pasisako už bendrą narkotinių medžiagų kontrolės politiką. Nuo 2009 m. birželio 26 d. pradėtas vykdyti Europos veiksmų narkotinių medžiagų srityje planas (angl. *European Action on Drugs*), tačiau *ES vis dar neturi vieningos narkotinių medžiagų kontrolės politikos – kiekviena valstybė narė taiko atskirą šių medžiagų kontrolės sistemą* (Europos Komisija, 2009).

Lietuvos Respublikos *baudžiamasis kodeksas* (toliau – BK) numato atsakomybę už narkotinių ir psichotropinių medžiagų gaminimą, laikymą, įgijimą ir platinimą (BK XXXVII skyrius Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis). *Administraciniame teisės pažeidimų kodekse* (toliau - ATPK) taip pat numatyta ir administracinė atsakomybė (ATPK 44 str. neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo).

Baudžiamajame kodekse vis dar gausu nusikalstamų veikų, kurios atitinka ne tik baudžiamajame įstatyme, bet ir Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytas teisės pažeidimų definicijas. Tokia situacija kai kurių nusikalstamų veikų atžvilgiu nesikeičia nuo pat naujojo BK įsigaliojimo.

Nors ir suvokiama, kad didžiausią žalą visuomenei daro tie asmenys, kurie prekiauja narkotikais (platina), tačiau kaip rodo tyrimai¹, *Lietuvoje dauguma kaltinimų* pateikiami pagal BK 259 str. 1 ir 2 d., kuriose numatoma baudžiamoji atsakomybė už narkotinių ir psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą ir pan. *be tikslo platinti*. Galima daryti prielaidą, kad šiuo metu Lietuvoje į šio reiškinio kontrolę nežiūrima kaip į kompleksinį (socialinį, medicininį ir teisinį) reiškinį ir per mažai kalbama apie įvairias specialias pagalbos ir/ar prevencijos priemones, kurios būtų efektyvesnės nei baudžiamosios priemonės.

UNODC 2010 m. moksliniame seminare parengtame diskusijų dokumente “Nuo prievartos prie sąjungos: priklausomybės nuo narkotikų gydymas sveikatos priežiūros, ne bausmės pagalba” (toliau tekste - UNODC dokumentas), siekiama skatinti *į sveikatą orientuotą požiūrį* apie

¹Pocienė A., Dobrynina M. Socialinis demografinis nuteistųjų už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, portretas. Teisės problemos. 2010. Nr. 2 (68). ISSN 1392-1592.

priklausomybę nuo narkotikų. *Perėjimo nuo į sankcijas orientuoto į sveikatą nukreipto požiūrio efektyvumą ir tikslingumą patvirtina moksliniai tyrimai ir įrodymai:*

a) žalingas narkotinių medžiagų vartojimas ir priklausomybė siejama su individualiomis ir socialinėmis priežastimis (Hawkins ir kt., 1992, Kreek ir kt., 2005, Sinha, 2008);

b) priklausomybė nuo narkotinių medžiagų yra lėtinė, daugelio veiksnių sąlygojama būklė, kuri paveikia smegenų funkcionavimą taip, jog sunku abstinenciją pasiekti per trumpą laikotarpį (Carter ir kt., 2009, Goldstein ir kt., 2009);

c) į sveikatą orientuotas požiūris yra veiksmingiausia priemonė padedanti mažinti neteisėtų narkotikų vartojimą bei vartojimo sukeltą socialinę žalą (Chandler ir kt., 2009, Gerstein ir Harwood, 1990).

Atlikta daug ir įvairių tyrimų pagrindžiančių, kad priklausomybė psichoaktyvioms medžiagoms yra sveikatos sutrikimas t.y. lėtinė liga (Volkow, 2010). Toks priklausomybės reiškinio suvokimas reiškia, kad baudžiamoji atsakomybė nėra tinkama reakcija ir ji mažai gali padėti spręsti šio reiškinio sukeltas problemas tiek individualiame (asmens vartojančio psichoaktyvias medžiagas), tiek visuomenės (žala visuomenei dėl patiriamų įvairių problemų) lygmenyse.

Jurgens ir Betteridge (2005) atlikę studiją gavo išvadą, kad priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų įkalinimas dažnai tik pablogina ir taip problematišką jų gyvenimą (autoriai pastebėjo, kad ypatingai tai aktualu kalbant apie jaunos asmenis).

Kiti autoriai Chandler ir kt. (2009) teigia, kad bendruomenėje taikomos alternatyvos baudžiamosioms priemonėms, tokios, kaip ambulatorinis gydymas ar ilgalaikė rehabilitacija, taip pat farmakoterapija opioidiniais vaistinėmis preparatais su psichosocialine parama, gali būti daug veiksmingesnė nei įkalinimas, siekiant sumažinti su psichoaktyviomis medžiagomis susijusių nusikaltimų skaičių.

UNODC dokumente cituojami tyrimai, kurie pateikia įrodymus, jog veiksmingą priklausomybės nuo narkotikų gydymą siūlančios medicininės intervencijos (stacionaruose arba ambulatoriškai) kaip alternatyva baudžiamosios justicijos sankcijoms, ženkliai padidina sveikimą bei sumažina nusikalstamumo ir baudžiamosios justicijos išlaidas (McSweeney ir kt., 2007, Uchtenhagen ir kt., 2008). Dokumente taip pat pabrėžiama, kad gydymas, lyginant vien tik su baudžiamosios justicijos sankcijų poveikiu, teikia geresnius rezultatus tiek priklausomybe narkotikams turinčiam asmeniui, tiek ir bendruomenei.

Skirtingose šalyse taikomos skirtingo griežtumo bausmės susijusios su narkotinėmis medžiagomis. Tačiau visose šalyse griežtai baudžiama prekyba dideliais narkotinių medžiagų kiekiais ir smurtiniai su narkotikais susiję nusikaltimai.

Labiausiai skiriasi įvairiose šalyse taikomos bausmės už narkotikų vartojimą bei laikymą asmeniniam vartojimui. Kai kuriose šalyse narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas ne medicininiais tikslais baudžiamas įkalinimu, kitose asmeninis naudojimas nėra laikomas nusikalstama veika arba už tai nėra taikomos baudžiamosios justicijos sankcijos. Kai kurių šalių teisinėse sistemose priklausomybė nuo narkotikų yra lengvinanti aplinkybė, tiriant kitus su narkotinėmis medžiagomis susijusius nusikaltimus, bei gali sąlygoti švelnesnę bausmę priklausomybe nuo narkotiku turinčiam asmeniui, ypač tam, kuris yra pasirengęs pradėti gydymą.

J. Venckevičienė (2013), atlikusi mokslinę studiją „Kriminologinė atsakomybė už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė: nuteistųjų socialinis demografinis portretas“ teigia, kad ***asmenys dažniausiai nuteisiami už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą neturint tikslo jas parduoti ar kitaip platinti*** (BK 259 str. 1 d. ir 2 d.). Tai rodo, kad nuteistieji minėtas medžiagas turėjo savo reikmėms, dažniausiai patys vartojo. Autorė, šios mokslinės studijos rekomendacijose pastebi, kad ***turėtų būti plečiamos alternatyvių bausmių galimybės***. Jos padėtų mažinti didelę nuteistųjų socialinę atskirtį. Tai padėtų nuteistiesiems neprarasti socialinių ir profesinių įgūdžių, dėl kurių pasunkėja jų socialinės integracijos procesas.

Šios studijos **tikslas** – apžvelgti dekriminalizacijos ir depenalizacijos sampratą ir problematiką ir suformuluoti pasiūlymus, dėl galimybių dekriminalizuoti ir/ar depenalizuoti kai kurias su narkotikų vartojimu savo reikmėms susijusias veikas, jas eliminuojant iš baudžiamosios teisės veikimo lauko.

Studijos **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti, kaip juridinėje ir mokslinėje retorikoje yra apibrėžiamos dekriminalizacijos bei depenalizacijos sąvokos;
- 2) apžvelgti dekriminalizacijos bei depenalizacijos ypatumus narkotikų kontrolės kontekste;
- 3) išanalizuoti Lietuvos teisinį reguliavimą bei praktiką nagrinėjamoje srityje;
- 4) pateikti lyginamąją užsienio valstybių analizę nagrinėjamoje srityse;
- 5) atlikti kokybinį tyrimą, kurio metu apklausti policijos pareigūnus ir psichoaktyvių medžiagų vartotojus ir atskleisti jų požiūrį, nuostatas bei esamą praktiką nagrinėjamoje srityje;
- 6) pristatyti galimus dekriminalizacijos ir depenalizacijos modelius Lietuvoje, išskiriant pagrindinius veiklos žingsnius.

Atliekant šią studiją, buvo naudoti šie metodai:

- a) loginė - lingvistinė teisės aktų analizė;
- b) mokslinės literatūros ir antrinių duomenų analizė;
- c) kokybinis tyrimas, taikant šiuos metodus: pusiau-struktūruoti interviu su policijos pareigūnais ir sutelktos diskusijų grupės su psichoaktyvių medžiagų vartotojais (išsami tyrimo metodika pateikta Priede Nr. 1).

1. DEKRIMINALIZACIJOS, DEPENALIZACIJOS IR ALTERNATYVŲ ĮKALINIMUI SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

Dekriminalizacijos, depenalizacijos ir alternatyvų įkalinimui sąvokos yra glaudžiai susiję su abolicionizmo judėjimu kriminologijoje. Šios kritinės kriminologijos atšakos atstovai (norvegai N.Christie, T.Mathiesen, olandai H.Bianchi ir L.Hulsman) kritikavo tradicinę kriminalinę justiciją ir siūlė ją reformuoti baudžiamąsias sankcijas keičiant konflikto išsprendimu, susitarimu, kompensacija bei socialiniu teisingumu (cit.pgl. Swaaningen, 1997:116). H.Bianchi pagrindiniu interesu laikė kiek įmanoma sumažinti pasiklovimą įkalinimu, kur įmanoma jį pakeičiant nebaudžiamojo pobūdžio alternatyvomis. Šis mokslininkas atstovavo į depenalizaciją orientuotą abolicionizmą, o kalėjimų sistemą kritikavo iš etinės perspektyvos (ten pat, psl. 123). L.Hulsmano nuomone nusikaltimas nuo kitų socialinių problemų skiriasi tik techniniu apibūdinimu ir tyrimo procedūromis, o optimaliausia sankcija yra minimali sankcija (ten pat, 124).

Siekiant išsiaiškinti dekriminalizacijos sąvoką pirmiausia derėtų aptarti kas yra laikytina *kriminalizacija*². Kaip pastebi G.Švedas (2012:13), „<...>iš esmės veikos pripažinimas nusikalstama ar nenusikalstama yra politinis klausimas, kurį sprendžia valstybės įstatymų leidžiamoji valdžia (parlamentas)“. Tokią išvadą patvirtina ir pasaulinė praktika, kadangi skirtingų valstybių baudžiamoji teisė ir politika nėra vienalytė. Valstybėse, kuriose įtvirtinta islamo teisė (kitai – *šarija* arba *šariat*) yra numatomos europiniu suvokimu drakoniškos fizinės bausmės (pvz. rankos nukirtimas ar užmėtymas akmenimis) už sąlyginai nesunkius nusikaltimus (pvz. vagystės) ar veikas, kurios Europoje jau seniai nėra laikomos nusikalstamomis (pvz. santuokinė neištikimybė). Kontinentinės ar bendrosios teisės sistemai priklausančiose valstybėse baudžiamosios ir bausmių politikos skirtumai yra mažesni, kadangi šias valstybes jungia bendra

² Mokslinėje literatūroje taip pat naudojamos ir „kriminalizavimo“ bei „dekriminalizavimo“ sąvokos, kurios yra laikytinos „kriminalizacijos“ bei „dekriminalizacijos“ sinonimais.

istorinė patirtis ir filosofinė bei religinė tradicija. Nerasime nė vienos Europos valstybės, kurioje tyčinis nužudymas nebūtų laikomas nusikaltimu³, kaip ir nė vienos, kurioje nusikaltimu būtų laikoma apostazė.⁴ Nepaisant to, baudžiamoji politika ir baudžiamosios teisės aprėptis priklauso ir nuo nacionalinių valstybių vystymosi istorinių aplinkybių, vyraujančių konkrečios laikmečio politinių srovių bei ideologijų, dominuojančios religijos ar net atskirų istorinių asmenybių.⁵

Pastaruoju metu galima pastebėti ir tam tikrų teisės vienodėjimo tendencijų, kadangi valstybės yra prisijungusios prie įvairių tarptautinių organizacijų, kurios siekia unifikuoti teisinį reguliavimą tam tikrose srityse tarptautinėmis sutartimis. Dar didesnę poveikį teisės unifikavimo srityje valstybėms narėms daro Europos Sąjunga.

Ir vis dėlto teisinių sistemų, o konkrečiai ir *baudžiamosios teisės, skirtumai tebelieka ganėtinai ryškūs*, ypač kalbant apie vadinamuosius „nusikaltimus moralei“ (angl. *crimes against morality*). Dar kitaip tokie nusikaltimai yra vadinami „nusikaltimais be aukos“ ir prie jų yra priskiriama prostitucija⁶, azartiniai lošimai ar nelegalių narkotikų vartojimas. *Todėl identiška veika vienur gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę, kitur – administracinę atsakomybę, dar kitur – nustatyta atsakomybė realiai netaikoma arba veika nėra nei leistina nei uždrausta. Galiausiai - tai gali būti legali ir valstybės sankcionuota veikla* (pvz. prostitucija Nyderlanduose yra legali profesija, o prekiauti lengvaisiais narkotikais yra leidžiama (nors priešingai populiariam įsivaizdavimui – nėra legalu teisės prasme) tam skirtose vietose – vadinamuosiuose *coffee shop*‘uose).

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁷(toliau – BK) tokio pobūdžio nusikaltimai XLIV skyriuje išskiriami kaip „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei“. Tokiais nusikaltimais yra laikoma pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.), įtraukimas į prostituciją (BK 308 str.), draudžiami biomedicininiai tyrimai su žmogumi ar žmogaus embrionu (BK 308¹ str.), disponavimas pornografinio turinio dalykais (BK 309 str.) ir žiaurus elgesys su gyvūnais (BK 310 str.). Kaip matome, šiame sąrašė yra baudžiama už sąvadavimą bei įtraukimą į prostituciją,

³ Nebent radikaliai traktuojant eutanaziją ir abortus

⁴ Tuo tarpu islamiškoje teisės tradicijoje bausmė už religijos (konkrečiai islamo) išsižadėjimą gali svyruoti nuo įkalinimo iki mirties bausmės.

⁵ Šiame kontekste verta paminėti Napoleoną, kuris suvaidino pakankamai ryškų vaidmenį (nors galimai ir pervertintą) priimant ne tik garsųjį Prancūzijos 1804 metų civilinį kodeksą, tačiau ir 1810 metų baudžiamąjį kodeksą. Žinoma, galima teigti, jog Prancūzijos visuomenė jau buvo pribrendusi tokiems teisinės sistemos pokyčiams, tačiau negalima paneigti, kad asmenybės (ir autoriteto) įtaka tuos pokyčius galėjo ir pagreitinti. Pažymėtina, jog Napoleono kodeksas (civilinis) 1808-1840 m. galiojo ir dabartinės Lietuvos teritorijos dalyje – Užnemunėje, taigi, tam tikra įtaką tai padarė ir Lietuvos teisės raidai.

⁶ Tiesa, prostitucijos (ypatingai „gatvinės“), kaip „nusikaltimo be aukos“ samprata yra kritikuojama feministinių autorių. Žr. pvz. *Bakhtaze U. Is Prostitution a Victimless Crime. 2013-05-26.*

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

tačiau pats seksualinių paslaugų teikimas už atlygį nepaminėtas. Taip yra todėl, kad tokia veikla įstatymų leidėjo yra laikoma ne nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu, o administracinės teisės pažeidimu, kuris užtraukia administracinę atsakomybę remiantis Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁸ (toliau – ATPK) 182¹ str. „Vertimasis prostitucija ar atlygintinis naudojimas prostitucijos paslaugomis“. Minėtame BK XLIV skyriuje taip pat nėra minimi ir tradiciškai „nusikaltimais moralei“ ar „nusikaltimais be aukos“ priskirtini su narkotikais susiję nusikaltimai, kadangi jie yra reglamentuoti BK XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“.

Grįžtant apie analizuojamų sąvokų, kaip nurodo Švedas (2012;13) „*Kriminalizavimu tradiciškai vadinamas tam tikrų veikų pripažinimas nusikalstamomis ir jų įrašymas į baudžiamąjį įstatymą, o dekriminalizavimu – tam tikrų nusikalstamų veikų pripažinimas nebe nusikalstamomis ir jų eliminavimas iš baudžiamojo įstatymo*“. Kaip jau buvo minėta, savo pobūdžiu tai yra politinis sprendimas, kadangi galutinį sprendimą dėl konkrečių veikų įrašymo į ar išbraukimo iš BK priima įstatymų leidėjas.

Didesnį ar mažesnį poveikį šiam procesui daro ir interesų grupės, pvz. teisininkai (ypatingai besispecializuojantys baudžiamojoje teisėje), nevyriausybinų organizacijų atstovai, Bažnyčia, žiniasklaida ir kt. Įpareigojimai ar rekomendacijos (de)kriminalizuoti tam tikrą veiką gali būti įtvirtinti ir tarptautinėse sutartyse ar ES teisės aktuose.

Kai kurie mokslininkai iškelia klausimą, ***kodėl alkoholio ir tabako vartojimas, kurių daroma žala ir sukeliama priklausomybė yra didesnė negu kai kurių kriminalizuotų psichiką veikiančių medžiagų, yra nedraudžiamas*** (Blakemore *et al.*, 2007;1050), kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas yra draudžiamas. Reinermanas (1994; 96-98) teigia, kad ***dabartinė narkotinių medžiagų kontrolės politika yra naudinga tam tikroms profesinėms grupėms, tokioms kaip kontrolės aparato pareigūnai, kuriems tai yra pragyvenimo šaltinis, ar politikams populistams, kurie skelbdami karą su narkotikais ir skleisdami baimę, laimi rinkėjų balsus***.

Po žiniasklaidos sukeltos moralinės panikos⁹, valstybės kontrolės aparatai imasi griežtinti sankcijas, reaguodami į padidėjusį visuomenės susidomėjimą narkotinių medžiagų vartojimo problema.

⁸ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Žin. 1985 Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁹ *Sage Dictionary of Criminology* ***moralinė panika*** apibrėžiama kaip „*perdėta ir priešiška socialinė reakcija į padėtį, asmenį ar grupę, įvardytą kaip keliantį pavojų visuomenės vertybėms, apimanti stereotipinį žiniasklaidos pateikimą ir reikalaujantį didesnės socialinės kontrolės bei sukeltą vis didėjančią reakciją*“. Apibendrinant galima teigti, kad moralinė panika – tai tam tikra visuomenės reakcijos į deviaciją forma.

Tai galima iliustruoti ir šiuo metu (2015 m. liepos mėn.) žiniasklaidoje ypatingą dėmesį skiriamam atvejui, kai festivalio „Supynės“ metu, kaip įtariama apsinuodijusi kokainu ir barbitūratais mirė viena iš jo organizatorių. Spauldoje pasipylė straipsniai su antraštėmis:

„Po mirtimi pasibaigusio festivalio prakalbo apie pokyčius: *gresia visiems*¹⁰“

„Medikai apie „Sūpynių“ auką: *vartotas kokainas ir migdomieji*¹¹“;

„Prabilo festivalyje apsinuodijusios merginos draugės: *kaip iš tiesų linksminasi „auksinis“ jaunimas*¹²“

„Mirties „Sūpynėse“ sukūrėta Augustė Vedrickaitė nusprendė netylėti: *festivaliuose „šniojama“ viešai*¹³“

„Tragedija virtęs festivalis: *prasidėjo kultūjų medžioklė*¹⁴“

„Sūpynių“ aukos mirtis: *skirtingos medikų ir policijos versijos*¹⁵“

Straipsniuose pateikiama informacija, formuojant nuomonę, kad narkotikai jaunimo pasilinksminimų kasdienybė: „festivaliuose „šniojama“ viešai“, „kaip linksminasi „auksinis“ jaunimas“. Taip pat ieškoma šios problemos kaltininkų, kuriuos, kaip tikimasi, reiktų nubausti „prasidėjo kultūjų medžioklė“, „skirtingos medikų ir policijos versijos“, „bus surasti ir nubausti“, „gresia visiems“ ir t.t.. Taigi, galima teigti, kad tokiu būdu yra sukeliama „moralinė panika“. Akivaizdu, kad tokiomis situacijomis, kada žiniasklaidos dėka visuomenėje skatinama kilusi narkotikų baime, pradedama dramatinizuoti narkotinių medžiagų vartojimo problemą, o politikai, narkotinių medžiagų vartojimą pradeda įvardyti kaip visų kitų socialinių problemų priežastį. Mokslininkai (pvz. vienas pirmųjų apie tai perdėjo kalbėti J. Young 1971) yra pastebėję, kad po tokių hiperbolizuotai žiniasklaidoje pateiktų atvejų valstybės kontrolės aparatas imasi griežtinti sankcijas, reaguodamas į padidėjusį visuomenės susidomėjimą narkotinių medžiagų vartojimo problema.

Pareigūnų dalyvavusių šios studijos rėmuose atliktame kokybiniame tyrime nuomone visuomenė reikalauja bausmių, ir kuo griežtesnių, visiškai neatsižvelgdama į tai ar jos efektyvios ar ne, ir žiniasklaidoje skleidžiamos neigiamos nuostatos narkotinių medžiagų vartotojų atžvilgiu nepadedą spręsti problemas:

¹⁰<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/po-mirtimi-pasibaigusio-festivalio-prakalbo-apie-pokycius-gresia-visiems.d?id=68402010>

¹¹<http://tv.lrytas.lt/?id=14358352351434998115>

¹²<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prabilo-festivalyje-apsinuodijusios-merginos-drauge-kaip-is-tiesu-linksminasi-auksinis-jaunimas.d?id=68383250>

¹³<http://www.15min.lt/zmones/naujiena/lietuva/mirties-supynese-sukresta-auguste-vedrickaite-nusprende-netyleti-festivaliuose-snojama-viesai-3-513557>

¹⁴<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tragedija-virtes-festivalis-prasidejo-kaltuju-medziokle.d?id=68392066>

¹⁵<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/nelaimes/supyniu-aukos-mirtis-skirtingos-mediku-ir-policijos-versijos-20150702154523.htm>

„Kas liečia narkotikus, tai manau, kad *žiniasklaida mums nepadedą*. Pateikia *labai dramatinę situaciją*, pavyzdžiui, kad ir apie tą patį taborą. Tokioje atmosferoje nežinau ar verta pradėti kalbėti apie dekriminalizavimą. Gal jau būtų logiškiau apie depenalizaciją. Dabar juk žiniasklaida vieno siekia, *formuoti nuomonę apie narkotikus taip, kad tas negatyvas iš visuomenės pusės būtų kuodidesnis, kad prastumti tuos ribojimus*“ (INF_3).

Kaip matome, kriminalizavimas yra pakankamai sudėtingas, daugelio veiksmų veikiamas procesas.

Kyla klausimas, ar yra kokie nors objektyvūs kriterijai, kuriais remiantis galima būtų spręsti ar tam tikra veika turėtų būti (de)kriminalizuota? Galima turbūt drąsiai teigti, jog baigtinio kriterijų sąrašo nėra, įvairūs autoriai akcentuoja skirtingus kriterijus. Pavyzdžiui, J.Bluvšteinas ir V.Pavilonis nurodo 4 kriminalizavimo kriterijus:

- daugumos įsitikinimas, kad baudžiamasis įstatymas gina tas socialines vertybes, kurios gyvybiškai svarbios, kad visuomenėje vyrautų pageidaujama tvarka;
- konkreti socialinė vertybė negali būti apginta nesinaudojant griežtomis baudžiamosios teisės priemonėmis;
- kriminalizuojamos veikos paplitimas;
- galimybė baudžiamojo proceso tvarka nustatyti kriminalizuotos veikos padarymą.¹⁶

Apie psichoaktyvių medžiagų vartotojų kriminalizaciją, tyrime dalyvavę pareigūnai turėjo gana neigiamą nuomonę. Tik vienas pareigūnas nurodė, kad kriminalizavimas ir dabartinė baudimo praktika Lietuvoje yra gera. Pareigūnų nuomonę, galima išskirti į dvi nuomones: 1) vienas informantas mano, kad reiktų drausti absoliučiai visas medžiagas, kiti mano, kad 2) draudimas ir baudimas yra pati neefektyviausia priemonė. Išsamiau šias dvi nuomones galima būtų pristatyti vadovaujantis tyrimo metu gautais duomenimis:

1 nuomonė. Reikia drausti ir bausti už visų psichoaktyvių medžiagų vartojimą. Vienas, tyrime dalyvavęs ekspertas pabrėžia, kad šiuo metu alkoholio daroma žala yra daug didesnė palyginti su kitų narkotinių medžiagų žala, todėl anksčiau ar vėliau alkoholio ir tabako vartojimas taip pat turi būti kriminalizuotas ir nemano, kad reiktų kalbėti apie dabar nelegaliais laikomų psichokatyvių medžiagų dekriminalizavimą:

¹⁶ Pavilonis V. Baudžiamosios politikos pagrindai. Justitia, 1996, Nr. 3 ir 4. P. 22. Cituota pagal G. Švedas. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 (82). P. 15.

„<...>gaila, kad tik dabar pradedama kalbėti apie alkoholio ir tabako žalą. Pasižiūrėkite koks jų paplitimas, heroinui dar toli iki alkoholio, jei kalbėtume apie paplitimo mastus. Čia gal tiesiog buvo skirtingos tų medžiagų atsiradimo aplinkybės. Jei jos būtų atsiradę panašiai tuo laiku, kaip ir pavyzdžiui, heroinas, tai manau, kad jos būtų taip pat draudžiamos. Bet gal sulauksime tos dienos, kai bus baudžiama ir už alkoholio bei tabako vartojimą. Ir kalbėti apie dabar nelegalių dekriminalizavimą, tai būtų klaida. Tikiuosi kad **prieis galbūt prie absoliutaus ribojimo šitų medžiagų**<...> >baudimas bent kažkuriam laikui išsprendžia problemą. Jei žmonės žinos, kad niekas jų nebaus, tai darys ką nori. Dabar gal ir ne visi bijo, bet tikrai yra tokių, kurie bijo ir nepradeda vartoti. [Tyrejas: *O kaip su tais, kurie vartoja, ir yra priklausomi, ar ir jų atžvilgiu baudimas yra teigiamas?*]. Tie kurie vartoja, ir jau yra priklausomi, tikrai nusipelno baudų ir laisvės atėmimo, kai kuriais atvejais. Nes jie taip pat susimąsto patekę pvz. į kalėjimą, kad gal kažką ne taip daro. Aišku, gal čia ir ne 100 proc. efektyvu, **bet kol niekas geriau nesugalvoja, tai gal ir mes nepradėkime išradinėti dviračio**“ (INF_4).

Informanto nuomone, visų psichoaktyvių medžiagų vartojimas (nesvarbu ar tai būtų su tikslu parduoti, ar ne) turi būti dar griežčiau, nei dabar kriminalizuojamas. Galima daryti prielaidą, kad visada bus asmenų, kurie pasisakys už kriminalizavimą, o organizacijoms, ar asmenims, pasisakantiems už kitas nei baudimas priemones, (pvz. Koalicijai „Galiu gyventi“) **svarbu identifikuoti pagrindinius skirtingą nuomonę turinčių asmenų/organizacijų argumentus, kad surasti ir pasirengti išsamius, moksliniais tyrimais pagrįstus atsakymus.**

2 nuomonė. Draudimas ir baudimas yra pati neefektyviausia priemonė. Kitų informantų nuomone, kriminalizavimas nelegalių medžiagų vartojimo be tikslo parduoti yra neefektyvi ir atnešanti daugiau žalos, nei naudos priemonė. Reiktų pastebėti ir tai, kad kai kurie tyrime dalyvavę specialistai, pastebi, kad kriminalizavimas, iš pirmo žvilgsnio yra tarsi pirmo pasirinkimo priemonė, nes iš dalies, kai kurių asmenų neigiamas visuomenės požiūris į nelegalių medžiagų vartojimą iš dalies pagrįstas, nes probleminiai šių medžiagų vartotojai, be narkotinių medžiagų vartojimo, daro ir kitus nusikaltimus: vagia, smurtauja, sukčiauja. Todėl svarbu atskirti baudimą už tam tikras veiklas (vogimas, smurtas ar pan.) ir baudimą už pačios medžiagos vartojimą savo tikslais, neturint tikslo jos parduoti:

„Man rodo, kad **nėra jau taip, kad tie žmonės, visiškai nekalti.** Jie ir apiplėšinėja ir autobusuose ir troleibusuose, mačiau ne kartą, kaip kišenes ir rankinukus krausto, ir jų elgesys, **dalinai pagrįstai suformuoja visuomenės baimę ir požiūrį į juos.** Tai negalim atmesti ir jų įtakos pačių. Bet jei kalbėti apie tai, kad na, **tai juk liga.** Žmogus vartoja, nes bijo, kaip ten vadinasi.....ai, nu kaip jie sako „lomkių“. Tai čia vėlgi, **bausti už tai kad tu priklausomas ir kitaip negali. Tai manau, kad reiktų kitų priemonių, nei baudimas**“ (INF_1);

„Tai aš ne visada į narkotikų vartotoją žiūriu kaip į kriminalą, tai yra **nededu lygybės: narkotikų vartotojas lygu nusikaltėlis**. Nes jeigu mes taip matome, kad narkotikų vartotojai tai tie, kas daužo langus, vagia magnetolas ir plėšia sandėliukus, na tai mes toli nenuvažiuosim“ (INF_3).

Tačiau narkotinių medžiagų vartotojų baimė, kai kurių, tyrime dalyvavusių pareigūnu nuomone, yra nepagrįsta, nes **narkotinių medžiagų vartotojai nepadaro daugiau nusikaltimų negu kiti asmenys**:

„Jie tikrai **nepadaro daugiau nusikaltimų nei kiti, ne narkomanai**. Aišku, jei laikome nusikaltimu vartojimą, tai tada jie tarsi amžini nusikaltėliai. Bet realybėje, juk akivaizdu, kad tai baigti žmonės, kuriems labiau reikia gydymo, **gal jis dar turėtų vilties, o ne baudimo**. Bet įdomiai juk gaunasi, nelegalių narkotinių medžiagų vartotojų, sakykim to pačio heroino, bijome, o alkoholikų ne? Manau, kad ta **baimė ir noras bausti kyla ir dėl informacijos trūkumo**. Žmonės dažnai bijo to, ko nepažįsta ir mano, jei už tai bus badžiame smarkiai, sumažės tokių asmenų. Su narkomanija **susijusių nusikaltimų skaičius visoje nusikaltimų statistikoje sudaro jei gerai pamenu apie 3 proc.** O kiek visų nusikaltimų Lietuvoje padaro narkomanija sergantys asmenys arba apsvaigę nuo narkotikų, tai irgi yra tokia statistika, bet tai irgi yra nedidelis labai procentas. Tai iš tos statistikos **teigti, kad narkomanai padaro daug daugiau nusikaltimų, tai irgi daugiau mitas, negu realybė** (INF_1);

„Heroino vartotojas, jisai jau yra kaip valkata. Todėl gal mes juo norime atsikratyti. Jisai nepuošia, jis vat atrodo, tau akiai nemalonus tas reiškinys, tas tipažas... Narkomanas. Nu ir tas narkomanas aš manyčiau tai daugiau simbolinė reikšmė. **O baudimas, ar tai pinigais, ar tai laisvės atėmimu, jis šiuo atveju visiškai neefektyvus**“ (INF_5);

„Kas iš to baudimo. Nubaudi, tarkim pinigine bauda ir ką? Nieko, vartoja toliau. Jei baudi pagal BK 159 irgi kas? Nieko, išeina, vartoja toliau. Aišku, reikia būti sąžiningam ir pripažinti, kad vartoja ir laisvės atėmimo vietose. **Tai čia tas baudimas tai kaip laiko ir pinigų švaistymas**. Nors geriau, nei nieko nedaryti.“ (INF_3)

Psichoaktyvių medžiagų vartotojai, dalyvavę tyrime, vieningai pritarė, kad **baudimas už nelegalių medžiagų vartojimą jiems ir jų artimiesiems buvo tik žalingas**:

„Kokia gali būti nauda už tą baudimą. Mus ir taip jau nubaudė gyvenimas. Nubaudė taip, kad blogiau jau neįmanoma. **Pagalbos suteikimas efektyvu**. Jei **ta pagalba būtų labiau prieinama, nereikėtų mokėti, jei policija paskatintų ten kreiptis, tai aišku, būtų efektyvu**“ (I7).

„Tas baudimas privedė prie to, kad **bijodami blogos reakcijos, bijodami įkliūti, mes grimztame į pogrindį. Bijome kreiptis pagalbos, kad ir pas gydytojus**, nes ką tu žinai. **Tų policininkų pilna visur**. Nenoriu sėdėti parų ir kratytis nuo abstinencijos“ (I1).

Narkotinių medžiagų vartojimo kriminalizavimas, kaip parodė tyrimas, tiek esamiems, tiek jau kurį laiką narkotinių medžiagų nevartojantiems asmenims prikljuoja **nusikaltėlio etiketę**. Pareigūnai, dalyvavę tyrime, taip pat pažymi, kad dauguma buvusių ir esamų narkotinių medžiagų

virtotojų, vengia viešumo. Esami draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų virtotojai taip elgiasi siekdami išvengti galimų sankcijų, buvę virtotojai – neigiamo visuomenės požiūrio:

„Ne tai, kad nebemoka gyventi visuomenėje, gal netgi sakyčiau, kad *visuomenė jo nenori priimti*. Nes pas mus vis tiek tas požiūris pas mus į teistą žmogų... Yra tik keli žmonės teisti už gerus darbus...“ (INF_7);

„Ir yra pavyzdžių, kai yra žmonės *vengia sveikatos apsaugos sistemos*, kad apsaugotų tą žmogų. Gauni stigmą ir ta stigma ne tai kad pačiam, bet dar ir tavo vaikams. *Bijo dėl tų visų narkologinių įskaitų* ir ieško kitų kelių“ (INF_3);

Informantų, dalyvavusių tyrime nuomone, dėl taikomų sankcijų ir neigiamos visuomenės reakcijos, narkotinių medžiagų virtotojai vengia kreiptis į gydymo įstaigas. Tyrimo metu buvo stebima labai aiški tendencija, kurią pabrėžė tiek specialistai, tiek psichoaktyvių medžiagų virtotojai, tai dvigubos sankcijos už nelegalių medžiagų vartojimą. *Viena sankcija*, kurią taiko valstybės kontrolės aparatas, yra administracinės baudos ir baudžiamoji atsakomybė už narkotinių medžiagų vartojimą, *kita sankcija*, kurią taiko kiti socialiniai institutai, tokie kaip darbdaviai, mokykla, giminės, kaimynai, tai – stigma. Dažnas psichoaktyvių medžiagų virtotojas nesikreipia pagalbos siekdamas išvengti neigiamos visuomenės nuomonės. Todėl galima daryti prielaidą, kad *Lietuvoje taikomos sankcijos sudaro kliūtis probleminiams narkotinių medžiagų virtotojams gydytis, o pasveikus nuo priklausomybės, socialiai integruotis visuomenėje*.

Trumpai aptarus kriminalizaciją, galima pereiti prie priešingo proceso – dekriminalizacijos. Pasak Justickio (2001;91) „*dekriminalizacija – tai procesas, priešingas kriminalizacijai: atsisakoma tam tikrą problemą spręsti baudžiamosios teisės priemonėmis. Dekriminalizacija galima dėl to, kad problema jau nebeegzistuoja*“. Kaip klasikinį dekriminalizacijos pavyzdį autorius nurodo spekuliaciją, kuri esant planinei ekonomikai buvo uždrausta ir baudžiama kriminaline bausme, o šiuo metu tai yra tiesiog verslas (ten pat). Šiuo atveju matome akivaizdų atvejį, kai veikos baustinumas priklauso nuo politinės santvarkos. Kaip nurodo minėtas autorius, „*veika gali būti dekriminalizuota ir dėl to, kad iškilusi problema bus sprendžiama kitais (ne teisės) būdais, arba dėl to, kad pereina kitų teisės šakų žinion (pvz. tampa administraciniu teisės pažeidimu)*“ (ten pat).

Atsižvelgiant į tai, galima konstatuoti, kad tam tikrais atvejais problema ne tik kad nebeegzistuoja, bet galbūt neegzistavo niekada arba nuosaikiau tariant, jos egzistavimas apsiribojo konkretaus laikmečio kontekstu. Šiuo atveju vėlgi atkreiptinas dėmesys į sąvokos „socialinė problema“ vertybinį krūvį, ypač kai problemos (ne)įvardijimas iš esmės sąlygotas viešosios nuomonės. Pavyzdžiui, JAV Kolorado valstijoje marichuanos vartojimas buvo kriminalizuotas 1917 m. kovo 30 d., o nuo 2014 m. sausio 1 d. vadovaujantis referendumu priimta (55,32 proc. balsų

„už“ ir 44,68 proc. balsų „prieš“¹⁷) Kolorado Konstitucijos 64 pataisa marichuanos vartojimas savo reikmėmis buvo dekriminalizuotas bei tuo pačiu ir legalizuotas.¹⁷ Ar tai reiškia, jog marichuanos vartojimas nebuvo pavojingas ir žalingas visuomenei iki 1917 m., tada beveik 100 metų tai buvo didelė socialinė problema, o nuo 2014 m. staiga visiškai prarado pavojingumą bei žalingumą ir dėl to buvo legalizuotas? Akivaizdu, kad priežastis yra visai kita – valstijos gyventojų dauguma tiesiog nemano, jog tai yra socialinė problema, todėl tai nustoja būti problema ir baudžiamosios teisės prasme. Pažymėtina, jog realybėje išties tai *gali būti* socialine problema, pvz. egzistuoja didelis vartojimo mastas. Net jeigu tai ir būtų tiesa, pabrėžtina, jog ***ne visos socialinės problemos yra spręstinos naudojant baudžiamosios teisės priemones***. Užuoat šaudžius į žvirblius iš patrankų, reikėtų prisiminti, kad baudžiamoji teisė yra *ultima ratio* priemonė ir idealiu atveju turėtų būti pasitelktina tik kraštutiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai būtina.

Šiame kontekste konstatuotina, kad baudžiamoji teisė turi stiprų „šalutinį poveikį“, baudžiamųjų priemonių panaudojimas asmeniui sukelia neigiamo pobūdžio pasekmes, jis yra stigmatizuojamas ir susiduria su dideliais sunkumais kalbant apie jo reintegraciją į visuomenę (ypatingai tais atvejais, kai yra skiriamos ilgalaikio įkalinimo bausmės).

Galima teigti, kad dekriminalizacija juridine prasme reiškia, kad tam tikra veika daugiau nėra laikoma baudžiamuoju nusižengimu ar nusikaltimu. ***Kalbant apie narkotikus, įprastai dekriminalizacija siejama su poreikiu: įgijimu, disponavimu ar vartojimu. Dekriminalizavus šiuos veiksmus, jie ir toliau yra laikomi nelegaliais, tačiau nėra baudžiami kriminaline bausme***. Tiesa, gali būti taikomos administracinės nuobaudos, pavyzdžiui bauda, vairavimo teisės ar leidimo turėti ginklą sustabdymas ar tiesiog išpėjimas. Tuo tarpu platinimas ir toliau išlieka nusikaltimu, taigi iš esmės tai yra tik dalinė dekriminalizacija.

Legalizavimas narkotikų kontrolės kontekste reiškia, kad tokie veiksmai kaip vartojimas bei disponavimas bus reguliuojama panašiai kaip ir alkoholio bei tabako vartojimas. Taip pat išlieka galimybė tam tikrais atvejais taikyti ir baudžiamąsias sankcijas (pvz. kai tai susiję su nepilnamečiais ar vairavimu apsvaigus) (EMSDDA 2001;2).

Apibrėžiant dekriminalizacijos rūšis pažymėtina, jog olandų kriminologas L.Hulsmanas pasisako ne tik už ***de jure***, tačiau ir už ir ***de facto dekriminalizaciją***, t.y. tam tikra veika gali formaliai likti nelegali, tačiau už ją nebūtų persekiojama (cit.pgl. Swaaningen 1997;126). Šiuo atveju nereikia pamiršti skirtumo tarp Vakarų ir Rytų Europos valstybių. Valstybėse, kuriose valdžia yra decentralizuota ir visuomenė labiau pasitiki valdžios institucijomis, teisėsaugos pareigūnams yra suteikiama didelė diskrecijos laisvė. Tokiu atveju *de facto* dekriminalizacija yra

¹⁷ Žr. http://en.wikipedia.org/wiki/Colorado_Amendment_64

galima, kai mažareikšmiai laikomi nusikaltimai ar nusižengimai tiesiog nėra tiriami, koncentruojantis į rimtesnius nusikaltimus.

Savo ruožtu, Lietuvoje tai bent jau šiuo metu nėra įmanoma, nes ikiteisminio tyrimo pareigūnai neturi diskrecijos netirti tam tikrų veikų. Tai išakmiai nurodyta ir Baudžiamojo proceso kodekso 2 str.: „Prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika“.

Koks yra dekriminalizacijos ir **depenalizacijos** santykis? Aukščiau buvo trumpai aptartas dekriminalizacijos supratimas lietuviškoje teisinėje tradicijoje. Įdomu pastebėti, kad (de)penalizacijai skiriama gerokai mažiau dėmesio, tarp retų pavyzdžių galima išskirti Justickį (2001;94), kuris nurodo, kad su kriminalizacija ir dekriminalizacija susiję terminai penalizacija bei depenalizacija „<...>apibūdina tik vieno baudžiamojo įstatymo sudėties elemento pokyčius, būtent baudžiamosios sankcijos sugriežtinimą arba sušvelninimą“.

Dar daugiau sumaištis įneša tai, kad nėra universaliai priimtų šių sąvokų apibrėžimų ir jų interpretavimas nėra vienodas, pavyzdžiui angliškas terminas *decriminalisation* dažnai yra suvokiamas labai panašiai kaip prancūziškas *dépénalisation*. Vis dėlto, šiuo atveju galima pasiremti Globalios narkotikų politikos komisijos pateiktu išaiškinimu, kuris remiasi labiausiai paplitusiu šių sąvokų supratimu anglų kalboje. Remiantis šiuo išaiškinimu, **dekriminalizacija yra laikomas elgesio ar veiklos pašalinimas iš baudžiamosios teisės veikimo lauko, kai tuo tarpu depenalizacija yra numatytų baudžiamųjų sankcijų švelninimas** (ši interpretacija iš esmės sutampa su aukščiau minėtu V.Justickio teiginiu).

Pakankamai aiškiai dekriminalizacijos ir depenalizacijos sąvokas yra išaiškinęs Jelsma (2011;8):

Dekriminalizacijos sąvoka narkotikų kontrolės kontekste įprastai vartojama kalbant apie nusikaltimus susijusius su disponavimu narkotinėmis medžiagomis savo reikmėms ir siejama su kitokio pobūdžio sankcijų (administracinių) taikymo galimybėmis arba bet kokių sankcijų panaikinimu apskritai.

Taigi šiuo atžvilgiu yra laikomasi pozicijos, kad **socialines problemas reikia spręsti pasitelkiant kitokio, ne baudžiamojo pobūdžio priemones.**

Depenalizacijos sąvoka taip pat naudojama kalbant apie su narkotikų vartojimu (arba mažo masto platinimu) susijusius nusikaltimus, kuriuos siūloma spręsti perduodant nusikaltusius asmenis kitoms institucijoms (pvz. medicinos įstaigoms gydymui), taip pat akcentuojant laisvės atėmimo bausmės už atitinkamus nusikaltimus panaikinimą ar jos trukmės trumpinimą.

Depenalizacijos atveju veikia įprastai **ir toliau baudžiama kriminaline sankcija, tačiau yra siekiama švelninti jos pobūdį**. Tai reiškia, kad nėra atsisakoma asmeninės atsakomybės už tam tikrą visuomenėje nepageidautiną elgesį idėjos, tačiau nėra siekiama asmenį bausti griežta kriminaline bausme.

Narkotikų kontrolės kontekste baudžiamosios sankcijos už sunkius nusikaltimus (narkotikų disponavimu dideliais kiekiais ar prekyba) gali būti keičiamos nukreipimu gydytis, plačiau taikomas lygtinis paleidimas, o disponavimo mažais, asmeniniam vartojimui skirtais narkotikų kiekiais, atžvilgiu gali būti laikomasi panašaus principo kaip skiriant baudas už automobilio stovėjimą neleistinoje vietoje (cit. pgl. *Illicit IV Drugs* 2002;3). Narkotikų legalizavimas savo ruožtu apima dekriminalizaciją bei teisinį legalaus narkotikų prieinamumo reguliavimą (Bretteville 2006;563).

Narkotikų kontrolės kontekste Greenwald (cit. pgl. *World Bank* 2010;48) dekriminalizacijos, depenalizacijos ir legalizacijos sąvokas apibendrina taip:

Depenalizacija – narkotikų vartojimas lieka baudžiamuoju nusikaltimu, tačiau įkalinimas daugiau nebėra skiriamas už disponavimą bei vartojimą, nors kitos kriminalinės sankcijos (baudos, policijos įskaita, probacija) gali būti skiriamos.

Dekriminalizacija – arba „tik nekriminalinės bausmės (baudos ar įpareigojimas gydytis) skiriamos arba...negali būti su įkalinimu susijusių sankcijų“.

Legalizacija – negali būti jokių absoliučių draudimų teisiškai reguliuojant narkotikų gamybą, pardavimą, disponavimą ar vartojimą.

Dekriminalizacijos narkotikų kontrolės kontekste prielaidos yra tos, kad konkrečioje visuomenėje yra plačiai pripažįstamos kūno integralumo bei individualaus apsisprendimo teisės vertybės. Tik tokiu atveju yra įmanoma argumentuoti, kad tam tikra mažuma ar individas neturi būti baudžiamas dėl to, kad daugumos nuomonė ir teisinio reguliavimo tradicija jo elgesį laiko „nepageidaujamu“.

Bendra tendencija visame Pasulyje, o ypač Vakaruose, yra ta, kad elgesys (vadinamieji „gyvenimo būdo nusikaltimai“ (angl. *lifestyle offences*)), kuris nedaro tiesioginės žalos kitiems

asmenims, palaipsniui yra išlaisvinamas nuo juridinių suvaržymų. Liberalus pasaulėvaizdis ypač dažnai siejasi su lengvųjų narkotikų vartojimo dekriminalizavimo iniciatyvomis, kai tuo tarpu sunkiųjų narkotikų atžvilgiu dekriminalizavimas dažnai siejamas ir su siekiu pagerinti visuomenės sveikatą.

Cohen ir Uitermark (2005) nurodo, kad nors valstybių požiūris į sunkiuosius narkotikus ir pasižymi didesniu represyvumu, tačiau vartotojai įprastai nėra persekiojami baudžiamąja tvarka. Šiuo atveju *dekriminalizacija dažnai pasireiškia kaip žalos mažinimo politika, kai represyvų, nuline tolerancija vartotojų atžvilgiu pasižymintį požiūrį keičia supratimas, kad dėl narkotikų vartojimo kylanti žala turi būti kiek įmanoma mažinama*. Tai nereiškia narkotikų vartojimo dereguliavimo, tačiau *į procesą yra įjungiamas platus institucijų bei organizacijų tinklas bei taikomas atitinkamas teisinis reguliavimas*. Žiūrint plačiau, dekriminalizacija yra suprantama ne kaip grynai juridinis teisės aktų pakeitimas, tačiau kaip *represyvos valstybės politikos keitimas į atsakomybės už deviacinių bei socialiai marginalizuotų grupių socialinių problemų sprendimą kitais būdais*.

Alternatyvos įkalinimui gali reikšti tiek alternatyvias sankcijas, kurios gali būti taikomos įkalinimo atžvilgiu, tiek ir kitus būdus, kai asmeniui laisvės atėmimo bausmė nėra skiriama. Pažymėtina, jog asmeniui padarius baudžiamąjį nusižengimą laisvės atėmimo bausmė apskritai negali būti skiriama. Remiantis BK 42 str. 2 d. už baudžiamąjį nusižengimą gali būti skiriama viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas ir areštas. Už nusikaltimą pagal BK 42 str. 1 d. gali būti skiriamos minėtos bausmės ir terminuotas laisvės atėmimas bei laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Taigi, kalbant apie alternatyvas įkalinimui turimi omenyje tik nusikaltimai, nes už baudžiamuosius nusižengimus įkalinimas ir taip negali būti skiriamas. Pabrėžtina, jog teismas ne visais atvejais turi pasirinkimą parenkant sankciją. BK 259 str. 1 d. numatyta, kad už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti gali būti skiriama bauda, areštas arba laisvės atėmimas iki dvejų metų. Už BK 260 str. 1 d. numatytą narkotikų platinimą numatomas laisvės atėmimas nuo dvejų iki aštuonerių metų, taigi teismas šiuo atveju neturi pasirinkimo taikyti kitokią nei laisvės atėmimas bausmę. Tiesa, laisvės atėmimo bausmė gali būti neskiriama kitais pagrindais:

- asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės jeigu savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicininės pagalbos ar į valstybės instituciją su tikslu atiduoti narkotines medžiagas (BK 259 str. 3 d.);
- pagal BK 75 str. asmeniui bausmės vykdymą gali atidėti teismas, jeigu yra pagrindo manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti ir be realaus bausmės

atlikimo (atidėdamas bausmės vykdymą teismas gali įpareigoti gydytis priklausomybės ligas su nuteistojo sutikimu ar nevertoti psichiką veikiančių medžiagų);

- remiantis BK 54 str. 3 d., jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę;
- remiantis BK 62 str., esant tam tikriems pagrindams, teismas gali paskirti mažesnę bausmę nei numatyta straipsnio sankcijoje ar skirti švelnesnę bausmės rūšį.

Iš esmės alternatyvas įkalinimui (tiek alternatyvias bausmes, tiek ir kitus būdus, kai laisvės atėmimo bausmė gali būti neskiriama) galima apibūdinti kaip depenalizaciją įgyvendinančias priemones, kadangi jomis yra siekiama mažinti laisvės atėmimo taikymo bausmę, paties elgesio neeliminuojančias iš baudžiamosios teisės.

Apžvelgus mokslinėje literatūroje pateikiamus sąvokų aiškinimus, svarbu žinoti ir tai, kaip tai supranta praktikai, tiesiogiai savo darbe susiduriantys su šiomis praktikomis. Todėl tyrimo metu informantų buvo prašoma išsakyti bendrą nuomonę, susijusią su dekriminalizacija / depenalizacija. Prieš pateikiant tyrimo metu gautus duomenis, svarbu pabrėžti tai, kad dauguma informantų nebuvo linkę ieškoti ir analizuoti šių sąvokų skirtumų, tik bendrais bruožais išsakė savo nuomonę diskutuojamu klausimu. Pareigūnai, dalyvavę tyrime kritikuojamą esamą bausmių sistemą, tačiau aiškios pozicijos dekriminalizavimo ir/ar depenalizavimo atžvilgiu išskirti negali. ***Dauguma (išskyrus vieną) pasisako už depenalizaciją t.y. poveikio priemonių švelninimą.*** Tačiau pabrėžia, kad ir dekriminalizacija būtų sveikintinas dalykas. Informantai paklausti, ***kodėl jie pasirenka depenalizaciją pirmoje vietoje, vis tik dauguma atsakė, kad dėl visuomenės reakcijos, kuri jų nuomone depenalizaciją galimai palaikytų labiau, nei dekriminalizaciją.***

Dauguma tyrime dalyvavusių pareigūnų teigė, kad ***bausmės, kurios yra skiriamos probleminiams draudžiamų psichoaktyvių medžiagų vartotojams, yra neveiksmingos.*** Savo nuomonę informantai argumentavo tuo, kad visos priklausomybės ligos yra neišgydomos, todėl bausmė negali padėti atsikratyti priklausomybės ir šiuo atveju reiktų ieškoti kitų poveikio priemonių (kas jų nuomone ir būtų arčiau depenalizacijos):

„Piniginės baudos visiškai neefektyvu <...> turi krūvas tų antstolių, vien už tai, kad jį sulaikė tabore, nubaudė – nu neefektyvų yra. Jie vis tiek į tą taborą važiuos. Geriau jiems suteikti galimybę gydytis, rehabilituotis ar dar kažką, negu bausti“ (INF_1);

„Bauda, turiu omenį pinigine, ar kalėjimas, tai blogai. Tai *blogiausias dalykas – blokuoti tą vartotoją. Tai čia yra tas pats, kas visus uodus išdaužyti, užsibrėžei, kad vasarą niekas mūsų nekandžiotų, tai išdaužykime visus uodus. Tokia politika. Nelabai kas mums pasiseks ir vis tiek tu uodų liks*“ (INF_3).

Dauguma tyrime dalyvavusių pareigūnų pabrėžė, kad šiuo metu esantis *kontrolės mechanizmas ir politika yra orientuoti į problemų, kurios kyla dėl nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo, pasekmes, o ne į priežasties šalinimą.*

„Vien tik darbas ikiteisminio tyrimo atlikimo, žmogus vien tik už paprastą, randama dozė, viršijanti 0,2 gryo tai realiai tai yra visa tos dienos darbo diena, *jo išlaikymas areštinėje, jo konvojavimas, bylos parengimas teismui, prokuroras su tuo pačiu dirba, tada parengimas teismui, teismo procedūra, tai yra dideli pinigai.* Nes ir ta bauda mažesnė nei tas darbas. Tai būtų tikrai sumažintas ekonominis krūvis valstybei. Mūsų yra 7 tyrėjos, ne 6, kurios rotacijos principu gauna BK 259 straipsnį, *jos realiai į savaitę kartą gauna po tokia byla, net jos per savaitę nepadaryti, išsiųsti narkotines medžiagas ekspertizei, surasti žmogų, kuris neturi pastovios gyvenamos vietos, mes įteikiame kaltinamąjį aktą ir t.t.. Tai procentiniai veiksmai, kurie kainuoja didelius pinigus.* Vien tik sakykim administracinės protokolo surašymas kainuoja mažiau, jo nereikia atvežti į areštinę, uždaryti, laikyti, surašomas protokolas ir viska. Iš 259 negauna visiškai jokios naudos“ (INF_2).

Priklausimi nuo psichoaktyvių medžiagų asmenys, dalyvavę tyrime, labiau buvo linkę palaikyti dekriminalizaciją, tačiau diskusijos metu dekriminalizacija buvo painiojama su legalizacija:

„Reiktų *visiškai panaikinti baudimą už narkotikų vartojimą ir laikymą nedidelių kiekių.* Jei asmuo nori vartoti – tegul vartoja, jis nieko bloga nedaro“ (I1);

„Kad baudos ir tie policijos pavažinėjimai, nu kai prisipažįsti, kai tave pagauna apsinešusi, tai nuveža nu, ten surašyti to... bet kai ne, tai veža į narkologinį testo daryti. <...> nesąmonė, tai aišku. Aš dar suprantu, kur ten nu tipo pagauna su penkais kilogramais kokaino. Tai taip. *Bet už tai, kad vartojame, būtų žmogiška nieko nedaryti. Žmogus turi pats suprasti, nori jis kažką keisti gyvenime ar ne.* (I5)“.

Kiti informantai buvo linkę palaikyti tam tikras poveikio priemones, kurios vietoj piniginių baudų ar bausmės laisvės atėmimu galėtų padėti spręsti pagrindinę problemą – priklausomybę psichoaktyvioms medžiagoms:

„Aš niekada gyvenime nebūčiau vogęs jei ne narkotikai. Trūko pinigų narkotikams, pradėjau vogti, pagavo, nubaudė. Pasėdėjau kalėjime, ten irgi vartojau, išėjau vėl vartojau. Nu pagauna tabore, jei neatsiperku, tai bauda auga, bet vis tiek vartuju, *Kai vartoji, apie jokią baudą negalvoji.* Gali ten tai valstybei būti skolingas, kad ir milijoną, tau dėl to galvos neskaudės. Va, jei barygai [narkotikų

pardavėjui – aut. pastaba] būsi skolingas, tada skaudės galvą, ir ne tik galvą (*visi pritariamai jaukiasi*). Tai man padėjo labiausia socialiniai [socialiniai darbuotojai – aut.pastaba.], nu tie kur tabore dirba, sakydami, kad yra vietų ir galiu eiti gydytis. **Tik gydymas gali padėti, o ten policija, tai tikrai ne**“ (I4)

„Dabar, bijodami būtų policijos sustabdyti, mes vengiame visko, tik aišku ne narkotikų vartojimo, nes tai stipriau nei mes. Tai **jei būtų galimybė ir žinojimas, kad tau padės, pavyzdžiui sakys va, eik pasigydyk, tada tikrai sumažės vartojančių ir baigiančių savo gyvenimą vergaujant čigonams**“ (I6).

Apibendrinant svarbu pastebėti, kad dauguma tyrime dalyvavusių informantų (tiek pareigūnų, tiek psichoaktyvių medžiagų vartotojų) pabrėžia, kad kriminalizavimas už nelegalių psichoaktyvių medžiagų disponavimą be tikslo parduoti yra žalingas ir nenaudingas ne tik narkotikus vartojančiam asmeniui, bet ir visai visuomenei. Pagrindiniai argumentai, kurie išsakomi prieš kriminalizavimą yra:

- 1) Ligos bausmėmis pagydyti neįmanoma;
- 2) Ekonomiškai neefektyvus;
- 3) Neišsprendžia problemos priežasties, o tik bando kovoti su pasekmėmis.

Apibendrinimas

Apibendrinant dekriminalizacijos ir depenalizacijos sąvokų pagrindiniai elementai (tyrimo autorių nuomone) yra pateikiami lentelėje:

	Dekriminalizacija	Depenalizacija
Apibrėžimas	Procesas, kurio metu tam tikras elgesys nebelaikomas nusikaltimu ir pašalinamas iš baudžiamojo kodekso	Procesas, kurio metu yra švelninamos sankcijos už nusikaltimą, tačiau elgesys ir toliau yra laikomas nusikalstamu
Rūšys	<i>De jure</i> ir <i>de facto</i> , pilna ir dalinė	Laisvės atėmimo sankcijos švelninimas ir laisvės atėmimo bausmės keitimas kita sankcija
Priežastys	Baudžiamosios teisės priemonės laikomos neefektyviomis socialinėms problemoms spręsti arba laikoma, kad socialinė problema neegzistuoja	Įkalinimo bausmė laikoma sukelti didelių socialinių problemų, todėl jos taikymas turėtų būti kiek įmanoma ribojamas
Prielaidos	Viešosios nuomonės pokyčiai, interesų grupių spaudimas, humanistinė filosofija	

Elgesys	Paprastai taikoma „nusikaltimų“ moralei ar „gyvenimo būdo nusikaltimų“ atžvilgiu, kai nusikaltimu nėra padaroma tiesioginės žalos kitiems asmenims	Gali būti taikoma visų nusikaltimų atžvilgiu
Atsakomybės rūšis	Administracinė atsakomybė arba jokia atsakomybė netaikoma	Baudžiamoji atsakomybė išlieka
Siekiami tikslai	Ne(be)pavojingos veikos eliminavimas iš baudžiamojo kodekso, žalos mažinimas, narkotikų vartotojų stigmatizacijos mažinimas	Žalos mažinimas, narkotikų vartotojų stigmatizacijos mažinimas
Sankcijos	Baudžiamosios sankcijos keičiamos administracinėmis arba sankcijų atsisakoma apskritai	Įkalinimas keičiamas su laisvės atėmimu nesusijusiomis sankcijomis arba trumpinama laisvės atėmimo bausmės trukmė
Narkotikų vartojimas ir platinimas	Įprastai taikoma dalinė dekriminalizacija – dekriminalizuojami veiksmai susiję su narkotikų vartojimu savo reikmėms. Platinimas ir toliau lieka kriminalizuotas	Taikoma visų nusikaltimų atžvilgiu, sunkių nusikaltimų atvejais mažinant laisvės atėmimo bausmės trukmę, o lengvesnių nusikaltimų atžvilgiu laisvės atėmimą keičiant kitomis bausmėmis.
Narkotikų rūšys	Gali būti dekriminalizuotas visų narkotikų rūšių vartojimas (pvz. Portugalija, Čekija) arba lengvųjų narkotikų (kanapių) auginimas savo reikmėms	Sankcijos griežtumas gali skirtis priklausomai nuo narkotiko rūšies (pvz. Jungtinės Karalystės klasifikacija).
Atsakingos institucijos	Sveikatos ir socialinės apsaugos sektoriai, nevyriausybines organizacijos	Teisėsaugos institucijos, nevyriausybines organizacijos, sveikatos ir socialinės apsaugos sektoriai

2. DEKRIMINALIZACIJOS IR DEPENALIZACIJOS JURIDINIS KONTEKSTAS

2.1. Lietuvos teisinio reguliavimo ir praktikos apžvalga.

Lietuvos narkotikų kontrolės politika yra sąlygojama daugelio socialinių veiksnių, tai kas apibrėžta teisės aktuose nebūtinai atspindi "objektyvią" realybę bei efektyviausią narkotikų kontrolės politiką, kadangi įstatymų leidybai bei praktikai daro įtaką įvairios interesų grupės, turinčios skirtingas ideologines nuostatas bei požiūrį kaip reikėtų spręsti narkotikų problemą. Kalbant apie teisinį reguliavimą Lietuvoje pirmiausia paminėtinas politinio-strateginio pobūdžio dokumentas, reikšmingas Lietuvos narkotikų kontrolės politikos formavimui - Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010-2016 metų programa¹⁸. Remiantis 31 punktu, šios **programos tikslas** – stabdyti ir mažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) pasiūlą ir paklausą, narkomanijos plitimą, stiprinant asmens ir visuomenės sveikatą bei saugumą. 32 punkte išskiriami tokie **programos prioritetai**: 1) pasiūlos mažinimas; 2) paklausos mažinimas, ypač tarp vaikų ir jaunimo; 3) tarptautinio ir nacionalinio valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, asociacijų, verslo subjektų, pilietinės visuomenės bendradarbiavimo ir koordinavimo narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityse stiprinimas; 4) informacinių sistemų ir mokslinių tyrimų plėtra (pabraukimai mūsų - *aut.past.*). *Akivaizdu, jog pagrindinis dėmesys Lietuvos narkotikų kontrolės strategijoje yra akcentuojamas į pasiūlos bei paklausos mažinimą, tuo tarpu žalos mažinimas kaip vienas iš tikslų nėra išskiriamas. Tai iliustruoja daugiau į baudžiamojo pobūdžio priemones orientuotą narkotikų kontrolės politiką.*

Lietuvos teisinėje sistemoje šiuo metu įtvirtintas **mišrus** narkotikų kontrolės modelis, kuriuo yra **dalinai dekriminalizuotas narkotikų vartojimas**. Tiesa, taip galima teigti tik iš dalies, nes, kaip pamatysime vėliau, **santykis tarp administracinių ir baudžiamųjų nuostatų yra pakankamai komplikuoatas**.

Už įvairias su narkotikais susijusias veikas gali būti taikoma **baudžiamoji** arba **administracinė atsakomybė**. Baudžiamoji atsakomybė yra reglamentuota Baudžiamojo kodekso¹⁹

¹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programos patvirtinimo. 2010 m. lapkričio 4 d. Nr. XI-1078, Vilnius. Žin., 2010, Nr. 132-6720.

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

(toliau – BK) XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“, taip pat ir kai kuriuose kituose BK straipsniuose (pvz. BK 199 str. 2 d. numatyta atsakomybė už narkotinių medžiagų kontrabandą). Administracinė atsakomybė įtvirtinta Administracinių teisės pažeidimų kodekso²⁰ (toliau – ATPK) 44 straipsnyje „Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo“.

Lietuvoje baudžiamosios ar administracinės atsakomybės taikymui **narkotiko rūšis įtakos neturi**. Tuo Lietuvos teisinis reguliavimas skiriasi nuo pvz. Jungtinės Karalystės, kur sankcijos griežtumas priklauso nuo to, kuriai klasei (A, B ar C) konkreti narkotinė ar psichotropinė medžiaga priskiriama. Kita vertus, Lietuvoje esminę reikšmę turi **narkotinės medžiagos**, kuria yra disponuojama, **kiekis**. Kiekių ribos yra nustatomos remiantis Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintomis Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijomis.²¹

Pabrėžtina, jog nėra aišku, koku pagrindu lentelėje pateikiami kiekiai buvo nustatyti ir ar jie yra pagrįsti naujausiais moksliniais duomenimis.

Dalis informantų, atsakydami į klausimą apie *narkotinių medžiagų klasifikaciją ir jos poreikį Lietuvoje, teigė, kad nereikėtų gilintis į šių medžiagų poveikį žmogaus organizmui ir diferencijuoti bausmes pagal vartojimo keliamą pavojų visuomenei:*

„Ta prasme, tai neįmanoma pamatuoti ir, ta prasme, būtų pakankamai didelė apkrova tai teisėsaugai ir atsirastų bereikalinga diskusija. *Dabar sistema yra daug paprastesnė, yra sąrašas, visiems aišku, nesigilinant į jų poveikį*“ (INF_4).

Kiti pareigūnai teigė, kad jų nuomone *būtų naudinga peržiūrėti narkotinių medžiagų klasifikaciją ir galbūt daugiau laisvių palikti teisėjams:*

„*Kiekiai yra neproporcingi*. Už žolę taiko Administracinę atsakomybę, keli parūkymai. Jei yra bent vienas čekis, tai traukia ant nedidelio kiekio antros dalies. Jei yra 8 tai ant pirmos ištrauks. Pažinojau vieną platintoją narkomanę kuri vartojo nuo 5 iki 10 dozių. Tai jei turėtų kelti už 5 g. kas jei normalus „dozniakas“, tai realiai baudžiam už disponavimą. Kita vertus kartais būna atvejų, kai turime platintoją pakankamai rimtą bet labai atsargų, Ir mums nepavyksta rasti narkotikų, tik svarstyklės, foliją, likučius. Bet dozių randame 1-2. Bet realiai bandome įrodinėti, tas kiekis turi būti

²⁰ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Žin. 1985 Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

²¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“. Žin., 2003, Nr. 41-1899.

apibrėžtas. Bet turime tą 260 straipsnį, kartais mes pradėdame pagal 259 ir toliau pereina į 260 (disponavimas su tikslu platinti). Tos pačios kratos. Ir tą didesnę tyrimą visada galima perkvalifikuoti. *Man atrodo, kad reiktų palikti daugiau laisvių teisėjams ir pareigūnams.* (INF_2).

Kitas informantas, dirbantis tyrėju policijoje, teigė, kad *bausių diferenciacija už disponavimą narkotinėmis medžiagomis de facto vyksta*, nors ir nėra šių medžiagų skirstymo į atskiras grupes. Pareigūno teigimu bausmių diferenciacija vyksta kitu būdu:

„Pavyzdžiui *narkotikai irgi yra diferencijuoti*, aš galiu surasti 10 gramų heroino, gryo. Nu jeigu 30 gramų heroino, tai gryo ten 10, žmogus bus nuteistas nuo 10 iki 15. Už kanapes, kad jis būtų nuteistas nuo 10 iki 15 metų jam reikia 2,5 kilogramų. Vėl gi aš tai manau logiška yra. *Diferenciacija pagal žalą žmogaus organizmui*“ (INF_5).

BK XXXVII skyriuje numatyta atsakomybė už įvairaus pobūdžio veikas (pvz. narkotinių medžiagų platinimą nepilnamečiams, tokių medžiagų vagystę ir kt.), tačiau reikšmingiausi baudžiamosios atsakomybės taikymo prasme²² yra du šio skyriaus straipsniai - 259 straipsnis, kuriame numatyta atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis be tikslo platinti ir 260 straipsnis, kuriame įtvirtinta atsakomybė už neteisėtą disponavimą su tikslu platinti arba disponavimą labai dideliu narkotinių medžiagų kiekiu.

Baudžiamojo kodekso 259 straipsnis²³

Remiantis BK 259 str. 1 ir 2 d. baudžiamoji atsakomybė kyla už narkotinių medžiagų **gaminimą, perdirbimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar siuntimą**. Atkreiptinas dėmesys, jog šie veiksmai turi būti atlikti **be tikslo platinti** narkotines medžiagas. Kai be tikslo platinti disponuojama **nedideliu kiekiu** narkotinių medžiagų, tai pagal straipsnio 2 d. laikytina baudžiamuoju nusižengimu, už kurį negali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė. Tokiu atveju

²² 2009-2012 m. laikotarpiu kaltinimai pareikšti pagal BK 259 str. sudarė 66 proc., o pagal BK 260 str. – 31 proc. visų kaltinimų pagal BK XXXVII skyriuje reglamentuotas veikas. Plačiau žr. *Venckevičienė J.* Kriminologinė atsakomybė už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė: nuteistųjų socialinis demografinis portretas. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2013. P. 21.

²³ 259 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti

1. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas neturėdamas tikslo jas parduoti ar kitaip platinti, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.
2. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabeno ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu.
3. Asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipėsi į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą.

asmuo gali būti baudžiamas viešaisiais darbais, laisvės apribojimu, bauda arba areštu. Analogiški veiksmai, kai disponuojama didesniu nei nedidelis kiekiu jau yra laikoma nusikaltimu ir pagal straipsnio 1 dalį gali būti baudžiama bauda, areštu arba **laisvės atėmimu iki dvejų metų**. Koks konkretaus narkotiko kiekis yra laikytinas nedideliu, nustatoma pagal Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintą kiekių lentelę²⁴. Pavyzdžiui, nedidelis heroino kiekis yra iki 0,02 g, kanapių (ar jų dalių) – iki 5 g, amfetamino – iki 0,2 g, kokaino – iki 0,2 g. Tiesa, teismai nuo kiekių lentelėje numatytų skaičių esant pagrindui gali ir nukrypti, tačiau praktikoje tai įvyksta pakankamai retai. Pagal BK 259 str. 1 d. laisvės atėmimo bausmė 2009-2012 m. buvo skiriama 40,6 proc. atveju, bauda – 39,2 proc. (Venckevičienė 2013;26).

Mūsų tyrimo kontekste itin reikšminga yra BK 259 str. 3 dalis, kurioje numatoma galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jei asmuo savo noru kreipiasi į (1) sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos, (2) valstybės instituciją norėdamas atiduoti narkotines medžiagas. Abiem atvejais narkotinėmis medžiagomis turėjo būti disponuota be tikslo platinti. Atkreiptinas dėmesys, jog sprendžiant iš šios straipsnio dalies dispozicijos konstrukcijos, ši nuostata negali būti taikoma teisėsaugos iniciatyva sulaikytų asmenų atžvilgiu, net jeigu jie ir išreiškia norą gydytis. „Savanorišku“ kreipimuisi turbūt negali būti laikomas toks kreipimasis, kai asmuo tai daro siekdamas tik su tikslu išvengti grėšiančios atsakomybės. Taigi, remiantis straipsnio dispozicija tokia išlyga gali būti taikoma tik asmenų, kurie dar nėra sulaikyti ir kaltinami BK 259 str. numatytų veikų atlikimu, atžvilgiu. Ši nuostata taip pat negali būti taikoma ir platintojų atžvilgiu, net jeigu platintojas iš esmės tuo užsiima su tikslu patenkinti savo narkotikų vartojimo poreikius.

²⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“. Žin., 2003, Nr. 41-1899.

Baudžiamojo kodekso 260 straipsnis²⁵

Remiantis BK 260 str. atsakomybė iškyla už disponavimą narkotinėmis medžiagomis **turint tikslą jas platinti** (1 d.), disponavimą **dideliu kiekiu su tikslu platinti** (2 d.) arba **disponavimą labai dideliu kiekiu** (3 d.) narkotinių medžiagų, net jeigu tikslo platinti ir nėra. Pastaruoju atveju preziumuojama, kad disponavimas labai dideliu kiekiu suponuoja tai, kad yra tikslas platinti, todėl jo papildomai įrodinėti nebereikia. Pažymėtina, jog už šiame straipsnyje numatytas veikas fiziniai asmenys gali būti baudžiami išskirtinai **tik laisvės atėmimo bausme**. Narkotinių medžiagų platinimas yra sunkus nusikaltimas ir tarptautiniai dokumentai įpareigoja už jį bausti atgrasančiomis bausmėmis, tačiau tam tikrais atvejais toks įstatymo griežtumas gali sąlygoti neproporcingos bausmės skyrimą. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti situacija, kai asmuo tarpininkauja ir padeda įsigyti narkotikų arba neatlygintinai „pavaišina“. Akivaizdu, kad veikos pavojingumas nėra lygus narkotikų prekeivio veiklai, tačiau už tokius veiksmus (pvz. įgijimas narkotikų iš prekeivio ir jų pardavimas galutiniam adresatui) gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir baudžiamas realia laisvės atėmimo bausme. Tiesa, to išvengti gali padėti tokie institutai kaip atleidimas nuo bausmės ar švelnesnės nei numatyta sankcijos skyrimas esant tam pagrindui, tačiau tai iš esmės priklauso nuo teismo valios (laisvės atėmimo bausmė pagal BK 260 str. 1 d. buvo skirta 82,9 proc. visų atvejų (Venckevičienė 2013;26). Šiame straipsnyje taip pat nėra numatyta ir galimybė atleisti nuo atsakomybės kreipiantis į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicininės pagalbos.

²⁵ 260 straipsnis. Neteisėtai disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtai disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu:

1. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė narkotines ar psichotropines medžiagas turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino narkotines ar psichotropines medžiagas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų.
2. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė ar siuntė didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėdamas tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba pardavė ar kitaip platino didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki dešimties metų.
3. Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė, gabenė, siuntė, pardavė ar kitaip platino labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų.
4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo

Administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnis²⁶

Administracinė atsakomybė pagal ATPK 44 str. išskyta už **nedidelio kiekio** narkotinių medžiagų **įgijimą ir laikymą be tikslo platinti** (1 d.) arba **vartojimą** be gydytojo paskyrimo (2 d.). Šiuo atveju mes matome, kad administracinė atsakomybė yra numatyta už veiką, kuri neužtraukia baudžiamosios atsakomybės - vartojimą. Tuo tarpu už nedidelio kiekio narkotinių medžiagų įgijimą ar laikymą be tikslo platinti atsakomybė yra numatyta ir BK 259 str. 2 d. ***Taigi šiuo atveju atsiranda kolizija tarp ATPK ir BK normų, kadangi atsakomybė numatoma už identišką veiką:***

BK 259 str. 2 d.	ATPK 44 str. 1 d.
Tas, kas neteisėtai gamino, perdirbo, įgijo, laikė , gabeno ar siuntė nedidelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir <i>baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu.</i>	Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti – <i>užtraukia baudą iki dviejų šimtų aštuoniasdešimt devynių eurų su psichotropinių ar narkotinių medžiagų konfiskavimu arba administracinį areštą iki trisdešimties parų su narkotinių ar psichotropinių medžiagų konfiskavimu.</i>

Tyrime dalyvavę informantai išskiria pakankamai daug sunkumų, neaiškumu ir nesusipratimų kalbant apie šiuo metu vyraujančią narkotikų kontrolės praktiką. Apibendrinus tyrimo metu gautus duomenis, galima išskirti šiuos, pagrindinius sunkumus:

1. Esama praktika neatgraso nuo psichoaktyvių medžiagų tolimesnio vartojimo.
2. Už tą patį nusikaltimą asmuo gali būti baudžiamas ir BK ir ATPK
3. Dabartinis teisinis reglamentavimas suteikia terpę manipuliacijoms ir melagingiems parodymams

4. Laiko, kaštų, rezultato ir ekonominis neefektyvumas

Šiuos išskirtus sunkumus, galima iliustruoti citatomis iš interviu:

²⁶ 44 straipsnis. Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti – užtraukia baudą iki dviejų šimtų aštuoniasdešimt devynių eurų su psichotropinių ar narkotinių medžiagų konfiskavimu arba administracinį areštą iki trisdešimties parų su narkotinių ar psichotropinių medžiagų konfiskavimu. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo arba asmenų, sulaikytų už administracinių teisės pažeidimų (išskyrus teisės pažeidimus, numatytus šio kodekso 126 straipsnio ketvirtojoje ir šeštojoje dalyse ir 129 straipsnyje) padarymą ir įtariamų apsvaigus nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, apsvaigimo patikrinimo vengimas – užtraukia baudą iki vieno šimto keturiasdešimt keturių eurų. Nepilnamečių nuo keturiolikos iki šešiolikos metų neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti, taip pat narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo – užtraukia baudą tėvams arba globėjams (rūpintojams) iki vieno šimto keturiasdešimt keturių eurų su narkotinių ar psichotropinių medžiagų konfiskavimu.

Pastaba. Asmuo, savanoriškai atidavęs nedideliu kiekiu turėtą narkotinę ar psichotropinę medžiagą, kurią jis įgijo arba laikė be tikslo parduoti, taip pat savanoriškai kreipėsis į medicinos įstaigą dėl medicinos pagalbos suteikimo ryšium su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu be gydytojo paskyrimo, atleidžiamas nuo administracinės atsakomybės už šiame straipsnyje numatytus veiksmus.

<p>Neatgraso nuo psichoaktyvių medžiagų vartojimo</p>	<p>„Ir dažniausiai, sakykim ta atsakomybė, kuri jiems gresia, tai baudžiamoji atsakomybė, realiai jų nejaudina, nes jie realaus laisvės atėmimo laiko už tai negauna. Tos dydis dozės, kurios jiems užtenka vartoti, tai pagal sankcija dažniausiai būna bauda, galbūt kartais areštas, bet areštą stengiamasi taikyti kuo mažiau, nes tai yra labai brangu. <i>Tai jiems skiria baudas, baigia ikiteisminį tyrimą baudžiamuoju įsakymu ir jie tų baudų nemoka. Vartoja tokiau</i>“ (INF_2)</p> <p>„Niekas nesikeičia. <i>Susimoka baudas, na čia aišku optimistiniu atveju, realybėje jie jų nemoka, arba atbūna areštą ir vėl toliau grįžta vartoti tų medžiagų.</i> Prieš piet sulaukom, surašom protokola, tas pats po pietų vėl tabore, kaip niekur nieko. Tai argi čia efektyvu?“ (INF_1)</p>
<p>Už tą patį nusikaltimą asmuo gali būti baudžiamas ir pagal BK ir pagal ATPK</p>	<p>„<i>Narkotikų turėjimas</i> pagal BK 259, šiuo atveju, <i>disponavimas, turėjimas rankose, užtraukia baudžiamąją atsakomybę</i>, o tai, kad <i>tu esi pavartojęs, užtraukia administracinę atsakomybę.</i> Tai, tai tikrai yra juokinga, tai yra nesąmonė <...> <i>Tai kas liečia narkotikus, tai visą laiką čia yra labai slidus dalykas.</i> Tarp ATPK ir BK. Čia yra nesąmonė iš tikrųjų“. (INF_2)</p>
<p>Dabartinis teisinis reglamentavimas suteikia terpę manipuliacijoms ir melagingiems parodymams</p>	<p>„Ir dar pasakysiu, taip, kad kartais iš administracinių bylų kartais grįžta medžiagos su nutrauktais tyrimais dėl to, kad sakykim, patruliai, kurie labiausiai ir gauda tuos vartotojus, už vartojimą pristato, dėl administracinės atsakomybės, jie savo pranešime rašo, kad žmogus buvo pavartojęs, ir realiai nu tai labai sunku įrodyti, tai labai sunku įrodyti, kad pažeidė viešąją tvarką, kažkokiu tai būdu, o tai yra labai svarbu šiame pažeidime, tai <i>dabar visi rašo, kad matė vartojant.</i> Tai čia iš viso yra <i>realiai kvailystė, nes jei tu matai, kad vartoja, tai automatiškai užtraukia ir baudžiamąją ir administracinę atsakomybę.</i> Nors šiaip realiai įstatymas turi būti taikomas toje vietoje pagal BK. Tai <i>pareigūnai šioje vietoje, turi meluoti. Meluoti ir realiai prisiimti atsakomybę, kuri gali kilti už realiai melagingus parodymus</i> (INF_2).</p>

<p>Laiko, kaštų, rezultato, ekonominis neefektyvumas</p>	<p>„Dažniausiai mes kai pasišnekame tarpusavyje, tas <i>narkotikų vartojimas, tos visos bylos, kurios atima labai daug laiko, mūsų tyrėjams, yra visiškai nereikalingas dalykas. Ir baudos dydžiai labai panašus kaip už administracinę atsakomybę, kaip ir už vartojimą, bet realiai žmogus turi teistumą.</i> Tai negelbsti nei jo realiai, nei mūsų darbo atžvilgiu <...> <i>Žmogus baudų nemokės, jis neturi iš ko mokėti.</i> Jis nori to, ar ne žmogus turi kur tuos pinigus išleisti, Jam reikia ir gyventi, jam reikia ir vartoti. <i>Neįsivaizduoju, koks žmogus galėtų sakyti, kad bauda šioje vietoje veikia.</i> Nesusidūres, nematęs situacijos, gal ir galėtų taip sakyti, bet tai tik iš nežinojimo“ (INF_2).</p> <p>„<...>jo išlaikymas areštinėje, jo konvojavimas, bylos parengimas teismui, prokuroras su tuo pačiu dirba, tada parengimas teismui, teismo procedūra, <i>tai yra dideli pinigai.</i> Nes ir ta <i>bauda mažesnė nei tas darbas.</i> <...> <i>išsiųsti narkotines medžiagas ekspertizei, surasti žmogų, kuris neturi pastovios gyvenamos vietos, mes įteikiame kaltinamąjį aktą ir t.t.</i> Tai <i>veiksmi, kurie kainuoja didelius pinigus. Vien tik sakykim administracinės protokolo surašymas kainuoja mažiau, jo nereikia atvežti į areštinę, uždaryti, laikyti, surašomas protokolas ir viska. Iš 259 negauna visiškai jokios naudos</i>“ (INF_2).</p>
---	--

Taigi, *informantų nuomonę, sutvarkius tam tikrą koliziją tarp BK ir ATPK, būtų mažiau nesusipratimų:*

„*Dekriminalizavus tą patį disponavimą galiotų ATPK ir būtų mažiau konfluencijos tarp šitų dviejų kodeksų,* o tikslai galėtų būti pasiekti papildomi. *Sumažėtų darbo,* aišku nereikia žiūrėti taip labai mašinistiškai, *bet taikant kažkokį modelį, tų žmonių nukreipimą pavyzdžiui gydytis, nes tie žmonės baudų vis tiek nemokės, ir bauda šioje vietoje ji yra, nu tai nėra poveikio priemonė realiai, tai baudimas.*“ (INF_2).

Žinoma, jei iš ATPK, būtų permesta į BK, tai problemos neišspręstų, nes šiuo atveju sustiprėtų tik dar didesnis nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartotojų kriminalizavimas (neigiamos kriminalizavimo pasekmės buvo aptartos ankstesniuose šios studijos skyriuose).

Kaip ši kolizija turėtų būti sprendžiama? Šiuo atveju sudėtinga pasakyti, kadangi pagal bendrą principą turėtų būti taikoma švelnesnė atsakomybė, tačiau ATPK 9 str. 2 d. yra įsakmiai nurodyta, kad „administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus

atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“. Atkreiptinas dėmesys, kad ATPK 44 str. 1 d. taikoma pakankamai retai²⁷:

Metai	ATPK 44 str. 1 d. (įgijimas ir laikymas)	ATPK 44 str. 2 d. (vartojimas)
2007	144	1661
2008	101	1098
2009	Nėra duomenų	Nėra duomenų
2010	86	4590
2011	54	2860

Savo ruožtu, 2009-2012 m. laikotarpiu pagal BK 259 str. 1 d. buvo pareikšti 479 kaltinimai. Taigi darytina prielaida, kad už nedidelių kiekių įgijimą ir laikymą dažniau yra inkriminuojama baudžiamoji atsakomybė. Kita vertus, nėra statistinių duomenų apie tai, už kokias konkrečiai veikas tie kaltinimai buvo pareikšti, t.y. nėra aišku ar kaltinimai įgijimu bei laikymu sudarė didžiąją dalį visų pareikštų kaltinimų.

Analogiškai kaip ir BK 259 str. 3 dalyje, ATPK 44 straipsnio pastaboje yra numatyta galimybė atleisti nuo administracinės atsakomybės, jei asmuo savanoriškai atidavė be tikslo platinti nedideliu kiekiu laikytą narkotinę medžiagą ar savanoriškai kreipėsi į medicinos įstaigą dėl pagalbos suteikimo ryšium su narkotikų vartojimu. Šiuo atveju vėlgi, kaip ir kalbant apie BK 259 str. 3 dalį, atkreiptinas dėmesys į savanoriškumą - jeigu asmuo yra sulaikomas teisėsaugos, galimybės išvengti administracinės atsakomybės jis neturi.

Galimybės švelninti atsakomybę ar neskirti sankcijos

Jau anksčiau aptarėme galimybes atleisti nuo bausmės savanoriškai atidavus narkotines medžiagas ir/ar kreipusis dėl medicininės pagalbos pagal ATPK 44 str. ir BK 259 str. Baudžiamasis įstatymas numato ir daugiau galimybių.

Remiantis BK 75 str. bausmė gali būti **atidedama**, jeigu asmuo yra nuteistas laisvės atėmimu ne daugiau nei 4 metams ir teismas mano, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Atidėdamas bausmę teismas paskiria nuteistajam vieną ar kelias pareigas, tarp kurių gali būti ir pareiga gydytis priklausomybės ribas su nuteistojo sutikimu ir pareiga nevartoti

²⁷ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf

psichiką veikiančių medžiagų.

Remiantis BK 54 str. 3 d. "jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę".

Remiantis BK 62 str. 3 d., esant straipsnio 1 ir 2 d. konkrečiai nurodytoms sąlygoms, teismas gali:

- paskirti mažesnę bausmę, negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką numatyta mažiausia bausmė;
- paskirti mažesnę bausmę, negu BK 56 straipsnyje nustatyta bausmė pavojingam recidyvistui;
- paskirti švelnesnę bausmės rūšį, negu numatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką.

Interviu metu dauguma pareigūnų pabrėžė, kad **bausmės tikslas turi būti ne tik perauklėti narkotinių medžiagų vartotoją, bet ir apsaugoti visuomenę nuo pavojaus, kurį kelia šių medžiagų vartotojai**. Tačiau jų **izoliavimas laisvės atėmimo bausmėmis ar baudimas pinigėmis baudomis**, daugelio pareigūnų nuomone, **nėra efektyvus**, nes įkalinimo įstaigose taip pat galima įsigyti narkotinių medžiagų ir pasibaigus laisvės atėmimo terminui, dauguma jų grįžę į laisvę, vėl pradeda vartoti narkotines medžiagas, o piniginių baudų jie nemoka.

Pareigūnai dalyvavę tyrime itin kritikavo laisvės atėmimo bausmes asmenims, kurie vartoja psichoaktyvias medžiagas, nes tokiu atveju **visuomenė yra apsaugoma tik laikinai, tai yra tik tol, kol narkotinių medžiagų vartotojas yra izoliuotas nuo visuomenės. Kai narkotinių medžiagų vartotojai išeina iš įkalinimo įstaigos, jų keliamo grėsmė visuomenei padidėja**. Būdami laisvės atėmimo įstaigoje draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojai patenka į subkultūrą, kurioje išmoksta deviacinio elgesio, užsikrečia įvairiomis ligomis, kurias platina išėję į laisvę:

„Gal nereikia gintis, kad narkotikai laisvės atėmimo vietose neegzistuoja? Faktas, tai faktas, visiems gerai žinomas, tik kažkodėl mažai apie tai kalbama, kad **narkotikų vartojimas yra ir laisvės atėmimo vietose. Tai jokia paslaptis. Aš asmeniškai žinau ne vieną bylą, kai žmonės ne vieną kartą, galiu pakartoti, ne vieną kartą, o antrą, trečią kartą yra nuteisimi dar laisvės atėmimo įstaigose, net nespėję išeiti**„ (INF_1);

„Vėlgi, manau, kad problemą iliustruoja Alytaus pataisos namuose kilęs skandalas, nepamenu kuriais metais, senokai, net tai akivaizdu, kad mažesniais mastais ir dabar dar ten ta problema yra. Tai va, tai ir parodo, kad narkomanas **patekęs į įkalinimo įstaigą gali tęsti narkotikų vartojimą**, bet **dėl tų uždarytų sąlygų jisai negali gauti švarios įrangos**. Arba reikalingo gydymo, priežiūros. Specialistų skaičius, turiu omenį medikų, pataisos namuose juokingas. Niekas ten su jais dėl

priklausomybės ligų neįžaidžia. Taigi, tikimybė, kad jisai atitinkamai *gaus ligų, viena iš jų ŽIV, kurių jisai išėjęs į laisvę paskleis ir skleis*. Maža to, kad jisai kelia pavojų sau vartodamas narkotikus, tai jisai kelia dar didesnę pavojų aplinkiniams“. (INF_5);

„Manau, kad akivaizdu, jog už disponavimą, be tikslo parduoti, individualiai įvertinus, kad tam žmogui jau tikrai problema, jis narkomanas, tai nereikėtų jo grūsti į kalėjimus. *Kalėjimai iš tikrųjų neauklėja žmonių, neatlieka tos funkcijos. Jie uždeda kažkokias stigmas, įtraukia į subkultūras*“. (INF_1);

„Jeigu mes žinome, kad *kalėjimas yra labai gera priemonė tiems žmonėms padėti gyventi be narkotikų, arba piniginės baudos, tai su tuo aš kategoriškai nesutinku*. Tai tada be jokios abejonės būtų labai gerai, jeigu mes galėtume išaiškinti žmogų vartojantį pasodinti į kalėjimą ir tada vėl padaryti jį socialiu piliečiu. *Bet taip gi nėra, iš tikrųjų*“ (INF_3).

Informantai taip pat pateikia keletą argumentų, kodėl ekonominiu požiūriu narkotinių medžiagų kriminalizavimas yra neefektyvus. Ekspertų nuomone, narkotinių medžiagų kontrolės aparatas brangiai kainuoja mokesčių mokėtojams. Kuo griežtesnės bausmės draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojams taikysime, tuo ilgiau jie kalės, o tai reiškia, tuo brangiau kainuos įkalintųjų išlaikymas:

„Aišku, kad *pas mus per griežtos bausmės*. Griežtos bausmės yra pasekmės to, kad mes *turime išlaikyti tuos griežtumo kriterijus sau per kišenę, mokesčiais*“ (INF_1);

„Yra paskaičiuota, kad *daug efektyviau* tiek ekonomine prasme, tiek žmogaus sveikatos prasme yra būtent *keisti įkalinimą į gydymą*„ (INF_3).

Kitas dalykas, į kurį atkreipė dėmesį informantai, yra tai, kad žmonės, kurie serga nepagydoma liga (šiuo atveju priklausomybe psichoaktyvioms medžiagoms), nuteisti laisvės atėmimo bausme – nepasveiksta. Taigi griežtos bausmės nėra pačios efektyviausios priemonės sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą.

2.2. Lyginamoji užsienio valstybių analizė nagrinėjamoje srityje

2.2.1 Jungtinių Tautų konvencijos narkotikų klausimais

Pirmoji tarptautinė sutartis narkotikų klausimais – 1912 metų Tarptautinė Opiumo konvencija, kuria buvo siekiama sureguliuoti tarptautinę prekybą opiumu.

Savo ruožtu pirmoji Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JT) konvencija narkotikų klausimais buvo 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija (UN Single Convention on Narcotic Drugs), kuri pakeista 1972 metų protokolu. Ši JT konvencija nustato, kokios medžiagos klasifikuotinos kaip narkotikai: opiatai, kanapės ir kitos medžiagos, kurių pagrindą sudaro kokos augalas.

1971 metais JT priėmė konvenciją dėl Psichotropinių medžiagų (The 1971 Convention on Psychotropic Substances), kuri nustatė, kad narkotikams priskiriamos tokios psichoaktyviosios medžiagos kaip amfetaminas, barbitūratas, benzodiazepinas ir psichodelikai. 1988 metų JT konvencija, dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (The 1988 United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances), iš esmės nustatė, kad bet kurios narkotinės **priemonės arba psichotropinės medžiagos saugojimas, įsigijimas arba kultivavimas savo poreikiams būtų laikomas nusikaltimu.**

1961 metų JT Bendroji narkotinių medžiagų konvencija narkotines medžiagas pagal jų žalingą poveikį žmogaus organizmui, riziką tapti nuo jų priklausomu ir jų medicininę vertę suskirstė į keturias grupes. Įdomu tai, kad kai kurios narkotinės medžiagos pagal JT klasifikaciją priskiriamos keletai grupių. Pavyzdžiui, heroinas priskiriamas pirmajai (didelė tikimybė tapti priklausomu) ir ketvirtajai (ypač didelė tikimybė tapti priklausomu, didelė žala sveikatai, maža medicininė vertė) grupėms. Toks skirstymas byloja apie tai, kad siekta kuo labiau apriboti tam tikrų narkotinių medžiagų apyvartą.

JT Bendroji konvencija nustato, kad narkotinės medžiagos gali būti naudojamos tik moksliniais ir mediciniais tikslais (Konvencijos 4 straipsnis). Bet koks kitoks narkotikų naudojimas nei nustatyta Bendrojoje konvencijoje turi būti laikomas pažeidimu. Bendrosios konvencijos 36 straipsnio 1 dalies a) papunktyje nustatyta, kad valstybės ratifikavusios konvenciją, laikantis savo konstitucinių apribojimų, imasi priemonių, kurios užtikrintų, kad narkotinių medžiagų **kultivavimas ir gamyba, apdirbimas, išgavimas, paruošimas, laikymas, pasiūla, pateikimas komerciniais tikslais, skirstymas, pirkimas, pardavimas, pristatymas bet kokiomis sąlygomis, tarpininkavimas, išsiuntimas, persiuntimas tranzitu, vežimas, išvežimas, įvežimas,**

pažeidžiant šios Konvencijos nuostatas, ir bet kokie kiti veiksmai, kuriais, Šalių nuomone, nusižengiama šios Konvencijos nuostatoms, būtų *pripažinti baudžiamaisiais teisės* pažeidimais tais atvejais, kai jie padaryti tyčia, taip pat kad už rimtus teisės pažeidimus būtų taikomos atitinkamos bausmės, pavyzdžiui, *įkalinimas arba kitoks laisvės atėmimas*. Pažymėtina, kad Bendrojoje konvencijoje nėra nustatyta, jog narkotikų vartojimas *per se* draudžiamas ir už tai turi būti nustatyta baudžiamoji atsakomybė. Tai patvirtina ir Bendrosios konvencijos 36 straipsnio komentaras, kuriame teigiama, kad 36 straipsnio 1 dalis neapima narkotikų vartojimo, ir jog minėtas konvencijos straipsnio tikslas užkirsti kelią narkotikų platinimui, o neteisėtas narkotikų vartojimas nėra tapatus narkotikų prekybai²⁸. Taigi, Bendroji konvencija nustato aiškia takoskyrą tarp narkotikų vartojimo ir prekybos. Bendroji konvencija suteikia šalims teisę už narkotikų vartojimą netaikyti baudžiamosios atsakomybės, tačiau tuo pačiu metu už prekybą narkotikais šalys įpareigos taikyti baudžiamąją atsakomybę (įskaitant laisvės atėmimą).

Kitaip nei Bendrojoje konvencijoje, 1988 m. JT konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta tokios aiškios delimitacijos tarp narkotikų vartojimo ir prekybos nėra nustatyta. Nesibaigiančias teisininkų diskusijas kelia minėtos konvencijos 3 straipsnio 2 dalies nuostata, kurioje nustatyta, kad šalys, atsižvelgdamos į Konstituciją ir pagrindinius savo teisinės sistemos principus, imasi reikalingų priemonių, kad nacionaliniuose įstatymuose tyčinis bet kurios narkotinės *priemonės arba psichotropinės medžiagos saugojimas, įsigijimas arba kultivavimas savo poreikiams*, pažeidžiant 1961 metų konvencijos, 1961 metų konvencijos su pataisymais arba 1971 metų konvencijos nuostatas, *būtu pripažintas nusikaltimu*. Tačiau atrodytų nekvestionuotinas reikalavimas nusikaltimu laikyti narkotinių medžiagų įsigijimą asmeniniam vartojimui iš tiesų nėra toks aiškus. Plačiai neanalizuojant teisinės doktrinos šiuo klausimu, paminėtina, kad EMCDDA nuomone, minėta JT konvencijos nuostata reiškia, kad valstybės turi drausti bet kokius veiksmus, kuriais rengiamasi įsigyti, laikyti, auginti, importuoti narkotines medžiagas asmeniniam naudojimui, tačiau joms suteikiama teisė nuspręsti, kokios rūšies teisinę atsakomybę (baudžiamą ar administracinę) taikyti už šiuos nusikaltimus²⁹.

Pažymėtina, kad JT konvencijos nėra tiesiogiai taikomi teisės aktai. Valstybės, ratifikavusios atitinkamas konvencijas, įsipareigoja konvencijų nuostatas perkelti į nacionalinę teisę. Ar valstybės ratifikavusios JT konvencijas tinkamai perkelia jų nuostatas į nacionalinę teisę,

²⁸ http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Drug%20Convention/Commentary_on_the_single_convention_1961.pdf

²⁹ EMCDDA. Illicit drug use in the EU: legislative approaches.

priziūri Tarptautinė narkotikų kontrolės valdyba (The International Narcotics Control Board) (toliau - TNKV). Taip pat ši institucija nacionalinėms vyriausybėms padeda identifikuoti silpnąsias narkotikų kontrolės sistemos spragas tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu, nustato, kokios medžiagos gali būti klasifikuojamos kaip narkotinės. TNKV iš esmės laikosi pozicijos, jog bet koks narkotikų vartojimo dekriminalizavimas pažeidžia JT konvencijas ir lemia valstybių prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų nevykdymą.

2.2.2. Šveicarijos modelis

Veiksniai darę įtaką narkotikų politikos kaitai Šveicarijoje:

- masinis narkotikų vartojimas viešosiose vietose;
- užkrečiamųjų ligų protrūkis;
- didelis narkotikų vartotojų mirtingumas;
- išaugęs nusikaltimų, padarytų narkotikų vartotojų, skaičius;
- viešoji nuomonė.

Naujas požiūris – visuomenės sveikatos principu grindžiama narkotikų politika, kurios pagrindą Šveicarijoje sudaro „ProMeDro“ programa, kurios svarbiausi tikslai:

- sumažinti nuo narkotinių medžiagų priklausomų asmenų skaičių bei užkirsti kelią asmenų priklausomybei nuo narkotikų;
- padėti vartotojams įveikti jų priklausomybę.

Šiems tikslams įgyvendinti Šveicarijos vyriausybė pasitelkė keturias pagrindines politikos formavimo kryptis, visuotinai žinomas kaip „keturių ramsčių politika“.

Prevencija	Gydymas	Žalos mažinimas	Teisėsauga
Aktyvi prevencija vaikų ir paauglių tarpe;	Užtikrinama geresnė fizinė ir psichologinė narkotikų vartotojų būseną;	Užkrečiamųjų ligų profilaktika;	Narkotikų gamintojų ir platintojų kriminalinis persekiojimas;
Narkotikų vartojimo sukeltamų pasekmių mažinimas;	Siekiama nutraukti žalingą narkotikų vartojimą;	Fizinės žalos narkotikų vartotojams mažinimas;	Specialus policijos pareigūnų parengimas ir mokymas;
Dėmesys priklausomybei, o ne vartojimo abstinencijai;	Socialinės reintegracijos funkcija.	Socialinės reintegracijos funkcija.	Tarpinstitucinio bendradarbiavimo skatinimas.
Ankstyvas problemos	-	-	-

identifikavimas ir sprendimas			
-------------------------------	--	--	--

Pagrindinis teisės aktas reguliuojantis teisinę atsakomybę už narkotikų vartojimą Šveicarijoje yra *Loi fédérale sur les stupéfiants et les substances psychotropes*³⁰ (toliau – Įstatymas). Šio įstatymo 19 straipsnis nustato, kad laisvės atėmimu iki trejų metų arba bauda baudžiamas asmuo, kuris neturėdamas tam teisės **augino, gamino ar kitaip pagamino narkotines medžiagas**; tam, kuris **neturėdamas tam teisės saugojo, transportavo, importavo, eksportavo ar kitaip platino narkotines medžiagas**; tas, kuris neteisėtai **perleido ar išrašė narkotinių medžiagų tretiesiems asmenims ar su jais neteisėtai prekiavo narkotinėmis medžiagomis**; **tie, kas įgijo, laikė, ar kitu būdu gavo narkotinių medžiagų**; asmenys, kurie neteisėtai finansavo narkotikų prekybą, gavybą, transportavimą, platinimą ir pan. Bausmės dydis priklauso nuo padaryto nusikaltimo aplinkybių.³¹ Taigi, Įstatyme griežčiausia teisinė atsakomybė nustatyta už narkotikų gamybą, gabenimą ir platinimą.

Minėto Įstatymo 19a straipsnyje nustatyta, kad narkotikų vartojimas ar vieno iš ankčiau nurodytų nusikalstamų veikų (nurodytų Įstatymo 19 straipsnyje) padarymas, turint tikslą vartoti narkotikus baudžiamas bauda.³² Vadovaujantis Įstatymo 28b¹ straipsnio 2 dalimi, bauda tokiu atveju yra 100 šveicarijos frankų (eurų). Už smulkius nusižengimus narkotikų vartotojai gali būti

³⁰ Angliška Įstatymo versija <http://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19981989/index.html>

³¹ Any person who without authorisation:

- a. cultivates, produces or otherwise produces narcotic substances;
 - b. stores, sends, transports, imports, exports or carries in transit narcotic substances,
 - c. sells or prescribes narcotic substances, or otherwise procures for such substances for another or places such substances on the market;
 - d. possesses, keeps, buys, acquires or otherwise obtains narcotic substances;
 - e. finances the unlawful trade in narcotic substances or arranges its financing;
 - f. publicly encourages the consumption of narcotic substances or publicly announces the opportunity to acquire or consume narcotic substances;
 - g. makes preparations for any of the acts mentioned in letters a-f,
- is liable to a custodial sentence not exceeding three years or to a monetary penalty.

² The offender is liable to a custodial sentence of not less than one year, which may be combined with a monetary penalty, if he or she:

- a. knows or must assume that the offence relates to a quantity of narcotic substances that could directly or indirectly endanger the health of a large number of people;
- b. acts as a member of a group that has been formed in order to trade unlawfully in narcotic substances;
- c. achieves a high turnover or substantial profit through commercial trading;
- d. offers, provides or otherwise makes available narcotic substances in educational institutions attended primarily by young persons or in the immediate vicinity of such institutions.

³² Art. 19a

1. Any person who wilfully consumes without authorisation narcotics or any person who commits an offence in terms of Article 19 for his or her own consumption is liable to a fine.
2. In minor cases, no proceedings may be taken or the penalty may be waived. An official caution may be issued.
3. If the offender is or makes himself or herself subject to medically supervised care due to consumption of narcotics, prosecution may be waived. Criminal proceedings shall be conducted if the offender withdraws from care or treatment.
4. If the offender is dependent on narcotics, the court may order him or her to be admitted to a hospital. Article 44 of the Criminal Code applies mutatis mutandis.

nepersiakiojami, o paskirtos baudos gali būti panaikintos.³³ Tačiau tokiu atveju narkotikų vartotojas įspėjamas. Baudžiamasis persekiojimas gali būti nutrauktas, jeigu nusikalstamą veiką padaręs narkotikų vartotojas gydosi ar sutinka būti gydomas nuo priklausomybės.³⁴ Jeigu asmuo augina ar gamina nedidelį kiekį (iki 10 gramų narkotinių medžiagų, kurios veikia kaip marihuana) narkotinių medžiagų su tikslu jas vartoti savo asmeniniams tikslams bausmė jam netaikoma³⁵.

Taigi *Šveicarijoje narkotikų vartotojų atžvilgiu iš esmės taikoma depenalizacijos politika*, kai narkotikų vartotojams už narkotikų vartojimą taikomos kriminalinės sankcijos, tačiau nėra taikoma laisvės atėmimo bausmė.

Rezultatai

Svarbiausi Šveicarų vykdomos politikos pasiekimai:

- išnykęs narkotikų vartojimo viešumoje fenomenas;
- suvaldytas ŽIV/AIDS plitimas narkotikų vartotojų tarpe;
- sumažėjęs nusikalstamumas ir padidėjęs visuomenės saugumas;
- kriminalinėmis priemonėmis kovojama prieš narkotikų platinimą, o ne vartojimą;
- narkotikų vartotojams sudarytos prielaidos gydytis (įkurta daugiau nei 200 reabilitacijos įstaigų, narkotikų vartotojams prieinama gydymo metadonu programa ir t.t.).

2.2.3. Portugalijos modelis

Narkotikų politikos pokyčiams Portugalijoje įtaką darę veiksniai buvo šie:

- iki 2000 m. Portugalija pirmavo Europoje pagal narkotikų vartotojų, užsikrėtusių ŽIV/AIDS skaičių.
- beveik pusė visų įkalintų asmenų Portugalijoje buvo nuteisti už su narkotikais susijusius nusikaltimus.

Pagrindinis teisės aktas, reformavęs narkotikų politiką Portugalijoje, - *Lei 30/2000 de 29 de Novembro*, kurio preambulėje nurodyta, kad narkotikų vartojimo ir narkotinių medžiagų, skirtų asmeniniam vartojimui, dekriminalizavimas tėra viena iš priemonių (kartu su prevencija, gydymu,

³³ Ibid.,

³⁴ Ibid.,

³⁵ *Art. 19b*

¹ Any person who prepares a negligible quantity of a narcotic for his or her own consumption or supplies a person over the age of 18 free of charge for the purpose of consuming the narcotic together at the same time does not commit an offence.

² 10 grams of a narcotic containing an effective concentration of cannabinoids constitutes a negligible quantity.

žalos mažinimu, socialine reintegracija) kovai su narkotikų vartojimu. *Kartu pažymėtina, kad narkotikų vartojimo dekriminalizavimas nereiškia, kad narkotikų vartojimas tampa legalus ir nedraudžiamas. Dekriminalizacija siekiama: palengvinti narkotikų vartotojų medicininės pagalbos prieinamumą; skatinti narkotikų vartotojų gydymąsi, gerinti visuomenės sveikatos sąlygas; skatinti socialinę reintegraciją, išskirti atvejus ir siekti, jog atsitiktinis narkotikų vartojimas netaptų priklausomybe, supažindinti narkotikų vartotojus su gydymosi galimybėmis ir informuoti juos apie narkotikų vartojimo sukeltus padarinius.*

*Lei 30/2000 de 29 de Novembro*³⁶, 2 straipsnis nustato, kad asmuo įgijęs, laikęs ar sulaikytas vartojant narkotikus, kurių kiekio užtenka asmeniniam vartojimui iki dešimties dienų³⁷ turi atvykti į specialiąją komisiją (toliau – Komisija), kuri sprendžia šio asmens teisinės atsakomybės klausimą³⁸. Komisija sudaroma iš trijų asmenų – mediko, socialinio darbuotojo ir teisininko. Tam, jog būtų sukurta kuo palankesnė (neprieiška) aplinka Komisija renkasi neformalioje aplinkoje. Komisijos *pagrindinis tikslas – kiekvieno asmens nusikalstamą veiką vertinti individualiai ir atitinkamai pagal nusižengimą padariusio asmens asmenybę parinkti jam labiausiai tinkantį pataisos priemonių kompleksą.* Minėtam tikslui pasiekti Komisija turi plačius įgaliojimus: paskirti (su asmens sutikimu) gydymą, uždrausti lankytis tam tikrose vietose, uždrausti bendrauti su tam tikrais asmenimis, neišvykti iš namų, reguliariai lankytis ir registruotis Komisijoje, skirti viešuosius darbus, suspenduoti vairuotojo pažymėjimą, atimti teisę verstis tam tikra veikla arba atimti kitą specialiąją teisę.³⁹ Paskutinė priemonė, kurios gali imtis Komisija - piniginė bauda.

Asmeniui, nukreiptam į Komisiją pirmą kartą ir kuriam nėra nustatyta priklausomybė nuo narkotikų, dažniausiai sankcijos netaikomos, o teisinis persekiojimas jo atžvilgiu suspenduojamas (nuo vienerių iki trejų metų). Nepadarus naujo nusižengimo asmuo nuo teisinės atsakomybės atleidžiamas. Jeigu asmens turimas narkotikų kiekis viršija nustatytą, tai asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė ir jo bylą nagrinėja teismas.

Įdomu, kad nuo reformos pradžios (2000 m.) iki jos įvertinimo 2010 m., Komisija išnarinėjo apie 6000 bylų, iš jų daugiau nei pusė visų Komisijai pateiktų atveju persekiojimo procesas buvo suspenduotas (Hughes et.al. 2010). Galima daryti prielaidą, kad didžioji dalis sulaikytų asmenų eksperimentavo ar bandė narkotikus ir nebuvo nuolatiniai narkotikų vartotojai. Per tą patį laikotarpį baudžiamoji pobūdžio sankcijų, (teisės vairuoti atėmimas, draudimas išvykti, baudos) paskirtų

³⁶ http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=186&tabela=leis

³⁷ Pagal įstatymą tai yra : iki 5 gramų kanapių arba iki 25 gramų marichuanos, iki gramo ekstazi, iki gramo heroino, iki 2 gramu kokaino.

³⁸ Lei 30/2000 de 29 de Novembro 2 straipsnis.

³⁹ Lei 30/2000 de 29 de Novembro 17 straipsnis.

narkotikų vartotojams, skaičius nuo 3 procentų 2002 metais išaugo iki 14 procentų 2009 metais (EMSDDA 2011). Įdomu, kad už marihuanos vartojimą sulaikytą 76 procentai, už heroiną 11 procentų, o už kokainą 6 procentai narkotikų vartotojų, likusi dalis už kitas narkotines medžiagas. Tad didžioji dalis narkotikų vartotojų įkliūna dėl lengvųjų narkotikų vartojimo. Taigi nors realiai taikomų sankcijų narkotikų vartotojams skaičius auga, visgi didžioji dalis sulaikytų narkotikų vartotojų teisinės atsakomybės išvengia, o tai sudaro prielaidas išvengti socialinės stigmatizacijos ir greičiau reintegrotis į visuomenę. Ypač atsižvelgiant į tai, kad daugiau nei pusė visų sulaikytų asmenų į teisės saugos akiratį už narkotikų vartojimą pakliūna pirmą kartą.

Rezultatai.

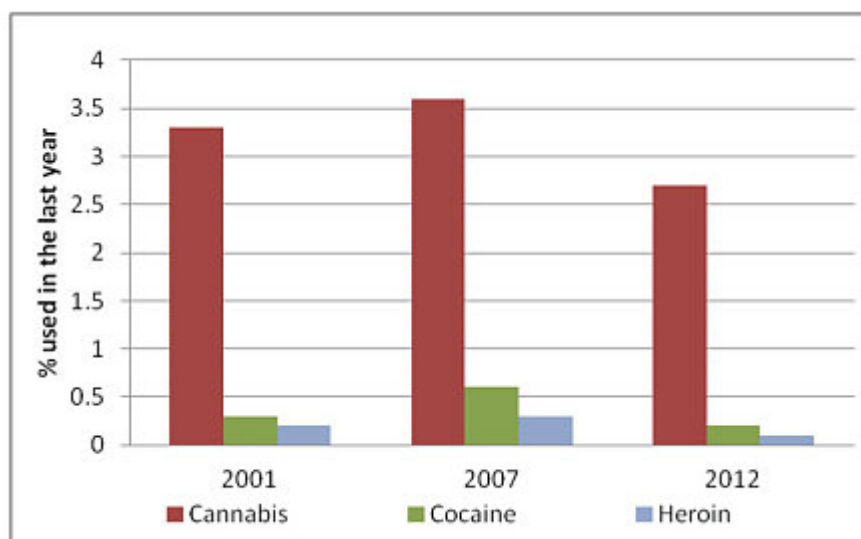
Svarbiausi Portugalų vykdomos politikos pasiekimai:

- sumažėjo narkotikų vartojimas žmonių, priklausančių 15-24 metų amžiaus grupei;
- sumažėjo sunkiųjų narkotikų vartojimas vyresniųjų amžiaus grupėje;
- reformos laikotarpiu pastebėtas žymus „probleminių“ narkotikų vartotojų skaičiaus sumažėjimas;
- sumažėjo ŽIV užsikrėtusiųjų skaičius tarp švirkščiamų narkotikų vartotojų;
- išaugo asmenų, nuteistų už prekybą narkotikais skaičius;
- sumažėjo asmenų, nuteistų už narkotikų vartojimą, skaičius.

Toliau pakomentuosime šiuos pasiektus rezultatus išsamiau.

Ekspertų nuomonė vertinant Portugalijos narkotikų politikos rezultatus išsiskiria. Greenwaldo (2008) teigimu, Portugalijoje įvykdyta narkotikų reforma – tikra sėkmė, o Pinto (2010) tvirtinimu, tai „katastrofiška nesėkmė“. Visgi, pažvelgus į įvairius statistinius duomenis, net jeigu ir Hughes (2012) vertinimu, jie ne visada atspindi realybę, ***teigiamų šios reformos apraiškų rasime kur kas daugiau nei neigiamų.***

Antai paskutiniai statistikos duomenys ir tyrimai (nuo 2001 metų iki 2007 metų) rodo, kad Portugalijoje narkotikų vartojimas žmonių, priklausančių 15-24 metų amžiaus grupei, tarpe sumažėjo (Hughes 2010), tačiau išaugo vartojimas tarp vyresnių žmonių. Tačiau vyresnių asmenų grupei priskirtų žmonių tarpe sumažėjo sunkiųjų narkotikų vartojimas, ką iliustruoja žemiau pateiktas grafikas.

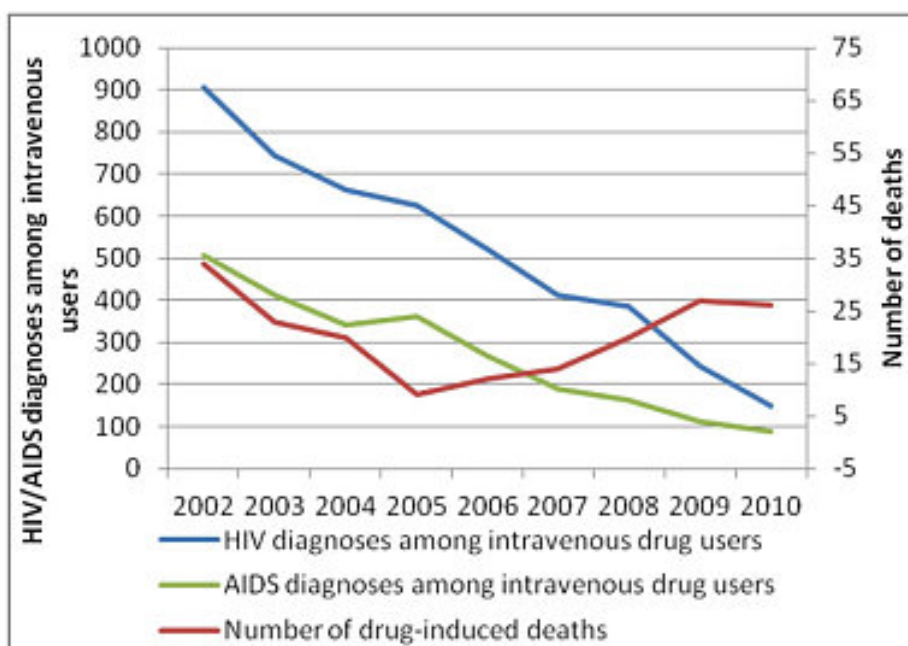
Saugusiųjų narkotikų vartojimo pokyčiai, 2001–2012 (Šaltinis: EMCDDA statistinis biuletenis)

Svarbu pažymėti ir tai, kad reformos laikotarpiu pastebėtas žymus taip vadinamų „probleminių“ narkotikų vartotojų skaičiaus sumažėjimas. Nuo 1990 metų iki 2012 metų minėtų narkotikų vartotojų skaičius Portugalijoje nuo 100 000 smuko iki 50 000.⁴⁰ Per tą patį laikotarpį net 40 procentų sumažėjo švirksčiamų narkotikų vartotojų skaičius.⁴¹

Teigiamą postūmį reforma davė ir kovoje su ŽIV/AIDS. Kasmet naujai ŽIV užsikrėtusių narkotikų vartotojų skaičius nuo 907 infekuotojų 2000 metais sumažėjo iki 267 infekuotojų 2008 metais, o AIDS per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo 506 iki 108 (Hughes 2010) atveju.

⁴⁰ APF press release

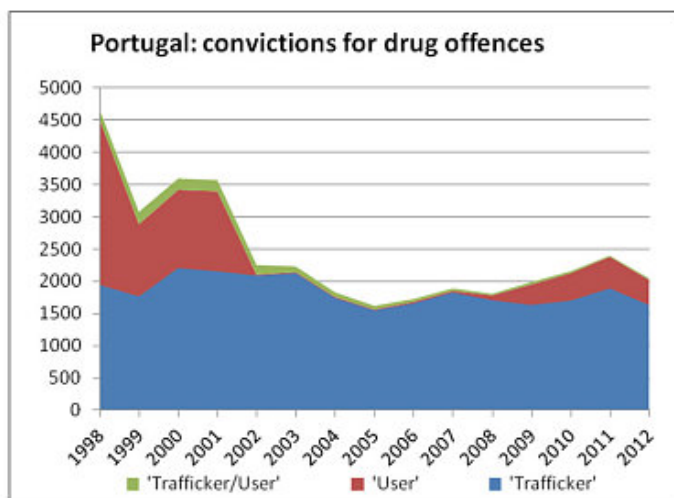
⁴¹ Ibid

Narkotikų vartotojų sveikatos indikatoriai, 2002–2011 (Šaltinis: Reitox National Reports, EMCDDA)

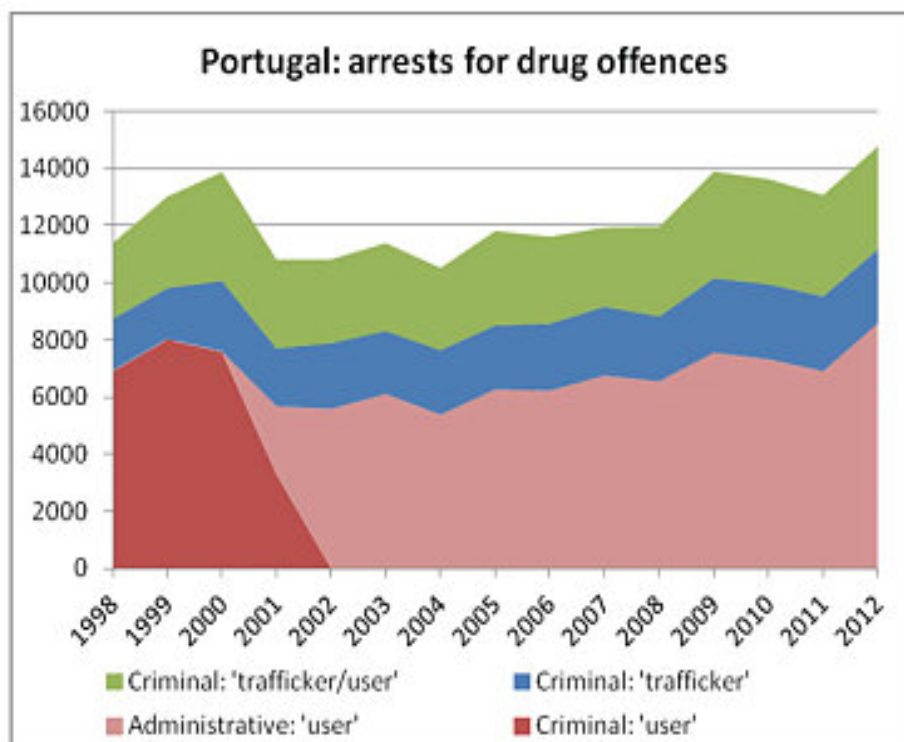
Narkotikų dekriminalizacijos politika paveikė ir Portugalijos teisėsaugos bei penitencinę sistemą. Jeigu 1999 metais net 44 procentai visų Portugalijoje įkalintų asmenų buvo nuteisti už nusikaltimus susijusius su narkotikais, tai 2008 metais šis skaičius siekė 21 procentą visų Portugalijoje įkalintų asmenų.

Pažymėtina, kad po reformos išaugo ir asmenų, nuteistų už prekybą narkotikais, skaičius, o asmenų, nuteistų už narkotikų vartojimą, sumažėjo (žiūr. žemiau pateiktą grafiką).

Asmenų, nuteistų už narkotikų vartojimą, skaičiaus pokyčiai, 1998–2012 (Šaltinis: Reitox National Reports, EMCDDA).

Šie skaičiai patvirtina, kad Portugalijos teisėsauga didžiausią dėmesį skiria kovai su narkotikų platintojais, o ne vartotojais. Nepaisant pakitusių teisėsaugos prioritetų asmenų, sulaikytų už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikais, skaičius Portugalijoje išaugo (žiūr. grafiką žemiau).

Sulaikymų dėl nusikaltimų, susijusių su narkotikais, tendencijos, 1998–2012 (Šaltinis: Serviço de Intervenção nos Comportamentos Aditivos e nas Dependências, Metinis pranešimas apie narkotikų situaciją šalyje)

2.2.4. Jungtinės Karalystės modelis

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis narkotikų vartojimą, gamybą ir platinimą, yra 1971 metais priimtas Narkotikų įstatymas (Misuse of Drugs Act).⁴² Šis įstatymas visas narkotines medžiagas klasifikuoja į tris: A, B, C klases.⁴³

⁴² <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38>

⁴³ Ibid.

Narkotinių medžiagų klasė	Pagrindinės narkotinės medžiagos priskiriamos atitinkamai klasei	Bausmė už nurodytos klasės narkotikų laikymą (vartojimą)	Bausmė už nurodytos klasės narkotikų platinimą
A klasė	ekstazi, LSD, kokainas, krekas, švirkštimuisi paruoštas amfetaminas, grybai	laisvės atėmimo bausmė iki 7 metų, nereglamentuoto dydžio bauda arba laisvės atėmimas ir bauda	įkalinimas iki gyvos galvos arba nereglamentuoto dydžio bauda, arba laisvės atėmimas ir bauda
B klasė	amfetaminas, marichuana, ritalinas, Pholkodinas (Pholcodine).	laisvės atėmimo bausmė iki 5 metų, bauda, arba laisvės atėmimas ir bauda	laisvės atėmimo bausmė iki 14 metų, nereglamentuoto dydžio bauda arba laisvės atėmimas ir bauda
C klasė	raminamieji, skausmą mažinantys vaistai, ketaminas, GHB (Gamma hydroxybutyrate)	laisvės atėmimo bausmė iki 2 metų, bauda arba laisvės atėmimas ir bauda	laisvės atėmimo bausmė iki 14 metų, nereglamentuoto dydžio bauda arba laisvės atėmimas ir bauda

Jungtinėje Karalystėje *bylas, susijusias su narkotikais, sprendžia ne bendros kompetencijos, o specializuoti teismai*. Specializuoti teismai sukurti siekiant kuo geriau užtikrinti viešąjį interesą – greitai, teisingai ir nešališkai išsiaiškinti bylos aplinkybes ir nubausti kaltus asmenis. Specializuota teismų sistema nėra sprendžiama narkotikų vartojimo problematika, ja siekiama užtikrinti kuo efektyvesnę ir sklandesnę teisėsaugos institucijų darbą.

Jungtinės Karalystės teisės aktai, *kovoje prieš narkotikų vartojimą, policijai suteikia specialių teisių*. Viena tokių teisių - *sustabdyti ir apieškoti bet kurį asmenį*, kuris policijos manymu gali būti padaręs nusikaltimą ar turėti su savimi draudžiamų daiktų ar medžiagų (ginklų, sprogmenų, narkotikų). Šia teise policija naudojasi labai aktyviai⁴⁴, tačiau, kai kurių organizacijų vertinimu, nelabai sėkmingai.⁴⁵

⁴⁴ Didžiojoje Britanijoje vien 2010/2011 metais sustabdyta ir apieškota apie 1.2 mln. žmonių. Iš jų daugiau nei pusė buvo įtariami tuo, jog su savimi turi narkotinių medžiagų.

<http://www.release.org.uk/sites/default/files/pdf/publications/Release%20-%20Race%20Disparity%20Report%20final%20version.pdf>

⁴⁵ Tik 7 procentai gatvėje sustabdytų ir apieškotų asmenų sulaikomi.

Pažymėtina, kad po asmens patikros surašomas protoklas, kurio vienas egzempliorius įteikiamas apieškotam asmeniui. Asmuo manantis, jog jo teisės buvo pažeistos policijos veiksmus gali skųsti.

Dar viena britų teisinės sistemos specifika ta, jog ***asmeniui, padariusiam tam tikrus nusikaltimus⁴⁶, priverstinai gali būti atliekamas narkotikų testas*** (testas atliekamas tik asmenims, kurie turi 18 metų). Privalomas narkotikų testas atliekamas ir jeigu policijai kyla įtarimų, jog asmuo nusikaltimą padarė apsvaigęs nuo narkotikų (testas atliekamas asmenims nuo 14 metų, dalyvaujant nepilnamečio teisėtam atstovui). Atsisakymas testuotis baudžiamas areštu iki 3 mėnesių arba bauda iki 2 500 svarų sterlingų, nes fizine jėga ar kitomis priemonėmis asmuo negali būti verčiamas testuotis. Jeigu narkotikų testas teigiamas, asmuo nukreipiamas papildomiems tyrimams, siekiant nustatyti, ar asmuo nėra priklausomas nuo narkotikų ir ar jam gali būti skiriamas gydymas. Žinoma, teigiamas narkotikų testo rezultatas turi įtakos teisme, parenkant asmeniui bausmę.

Įdomu, kad Jungtinėje Karalystėje, ***asmeniui, turinčiam teistumą dėl narkotikų, nustatytas reikalavimas apie tai informuoti būsimą darbdavį***. Asmenys, norintys verstis tam tikromis profesijomis⁴⁷, tai privalo padaryti visada, o kitiems asmenims, toks reikalavimas priklauso nuo to, už kokį konkretų nusikaltimą ir kokia bausme jis buvo teistas. Žinoma, toks įstatyminis reguliavimas nepalengvina narkotikų vartotojų socialinės reintegracijos ir dažnai apsunkina tokių žmonių sugrįžimą į darbo rinką.

Rezultatai

Svarbiausi Jungtinės Karalystės vykdomos politikos pasiekimai:

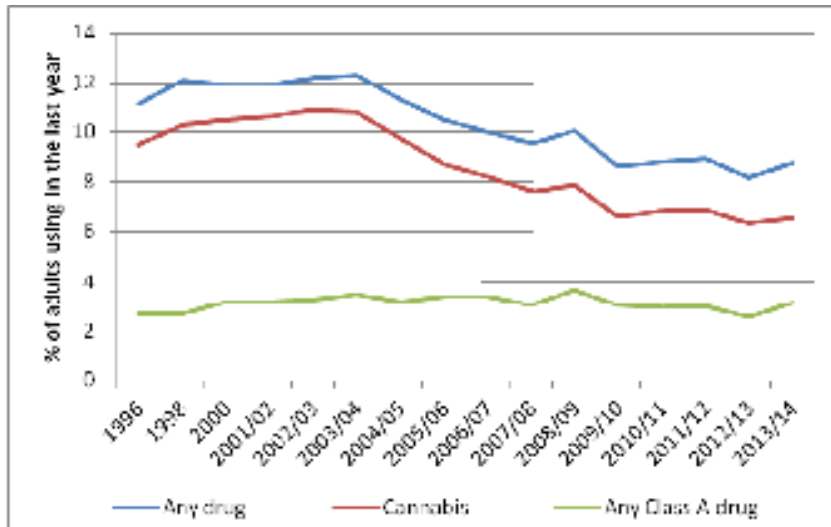
- fiksuojamas narkotikų vartojimo mažėjimas;
- asmenų, sulaukytų už nusikaltimus susijusių su narkotikais, skaičius per pastarąjį dešimtmetį išaugo.

Statistika, iliustruojanti Jungtinės Karalystės vykdomą politiką, rodo, kad pastaraisiais metais fiksuojamas narkotikų vartojimo mažėjimas, nuo 12.3 proc. 2003 metais iki 8.8 proc. 2013 metais.⁴⁸ Žymia dalimi tai lėmė sumažėjęs marichuanos vartojimas, kuris per pastarąjį dešimtmetį smuko nuo 10.6 proc. iki 6.6 procentų. Tuo pačiu sumažėjo ir kitų narkotinių medžiagų tokių kaip ekstazi, amfetaminas, grybai vartojimas.

⁴⁶ Vagystė, plėšimas, įsilaužimas, įsilaužimas sunkinančiomis aplinkybėmis, prekyba vogtais daiktais ir pan.

⁴⁷ Darbas su vaikais, specialių poreikių turinčiais asmenimis, taip pat gali būti draudžiama dirbti sveikatos priežiūros įstaigose, būti teisininkais, veterinarais, apskaitininkais ir pan.

⁴⁸ <http://www.nta.nhs.uk/uploads/24780focalpointreport2013.pdf>

Narkotikų vartojimo pokyčiai Jungtinėje Karalystėje 1996 – 2014 metais (16 – 59 metų amžiaus grupėje)

Asmenų, sulaikytų už nusikaltimus susijusius su narkotikais, skaičius per pastarąjį dešimtmetį išaugo nuo 190 tūkst. 2004 metais iki 247 tūkst. 2013 metais. Tiesa, tai mažiausias nusikaltimų skaičius nuo 2008 metų, kai užfiksuota beveik 290 tūkst. tokių nusikaltimų⁴⁹. Šie skaičiai iš esmės tenkina Jungtinės Karalystės politikus, nes mažėjantis vartojimo lygis ir sulaikomų asmenų už narkotikus skaičius traktuojamas kaip sėkmingai vykdoma narkotikų politika.

Atsižvelgiant į tai, politinės krypties narkotikų politikos klausimais neketinama keisti. Bent jau taip 2014 metų rudenį tvirtino Jungtinės Karalystės Ministras pirmininkas David‘as Cameron‘as, kuris po dekriminalizacijai palankių ekspertų išvadų⁵⁰ sakė, kad „*Vadovaujant šiai Vyriausybei narkotikų vartojimas šalyje mažėja, todėl einame teisingu keliu. Mūsų pagrindinis dėmesys skiriamas švietimui, prevencijai ir gydymui, todėl, manau, tai geriausias būdas spręsti šią problemą*“⁵¹.

Taigi, *Jungtinėje Karalystėje narkotikų politika grindžiama tradiciniu konservatyviuoju modeliu, t.y. aktyvia teisėsaugos institucijų veikla ir kriminalizacija*. Nepaisant oficialių Britanijos

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Home Office atlikta ir 2014 m. rudenį paskelbta studija, teigia, kad nėra jokio apčiuopiamo ryšio, tarp griežtų kriminalinių bausmių ir narkotikų vartojimo lygio. <https://www.gov.uk/government/publications/drugs-international-comparators>

⁵¹ <http://www.bbc.com/news/uk-29824764>

institucijų išvadų, jog griežta kova su narkotikais (kriminalinės sankcijos) laukiamų rezultatų neduoda Britanijos Vyriausybė tęsia konservatyviąją narkotikų politiką šalyje.

2.2.5. Čekijos modelis

Jeigu Šveicarijoje, narkotikų politikos pokyčius inspiravo masinė narkotikų vartojimo viešose vietose kultūra, Portugalijoje – didelis nuo narkotikų priklausančių žmonių skaičius ir perkrauta penitencinė sistema, tai Čekijoje šį sprendimą padiktavo mokslininkų ir ekspertų parengtos studijos, narkotikų politikos klausimais, išvados. Minėtos studijos genezė siekia dar 1998 m., kai Čekijoje buvo priimtos Baudžiamojo kodekso pataisos, kurios kriminalizavo narkotikų laikymą. Pažymėtina, kad šiomis pataisomis narkotikų vartojimas *per se* nebuvo kriminalizuotas. Naujosiomis Baudžiamojo kodekso pataisomis nepatenkinta Čekijos Nacionalinė narkotikų komisija inicijavo tyrimą, kuriuo buvo siekiama įvertinti naujosios politikos poveikį narkotikų vartojimui šalyje. Šiai komisijai buvo keliami šie uždaviniai⁵²:

- Išsiaiškinti, ar narkotikų laikymo kriminalizacija sumažina prieinamumą prie nelegalių narkotikų;
- kokią įtaką narkotikų laikymo kriminalizacija turi naujų narkotikų vartotojų skaičiui;
- įvertinti, ar naujoji narkotikų politika pagrįsta ekonomiškai.

Ekspertų atlikta analizė parodė, kad narkotikų laikymo kriminalizavimas nepaveikė narkotikų vartojimo lygio (vartojimas nekrito), nesumažino narkotikų prieinamumo rodiklių, o jaunų žmonių, pradėjusių vartoti narkotikus, skaičius išaugo, o svarbiausia, buvo nustatyta ir paskaičiuota, kad naujoji politika čekų visuomenei per dvejus metus papildomai kainavo per 37 mln. Čekijos kronų (tuo metu apie 1 mln. JAV dolerių)⁵³. Tiesa, studijos autoriai pripažįsta, kad kai kurios išvados (pvz. padidėjęs narkotikų vartotojų skaičius) lėmė ne tik pasikeitusi narkotikų politika, bet ir tai, kad tiriami buvo tik du pirmieji metai po Baudžiamojo kodekso pataisų priėmimo. Nepaisant to, iš esmės, šios studijos išvados paskatino čekų politikus permąstyti vykdomą narkotikų politiką. Po ilgų politinių debatų, buvo nuspręsta atsisakyti baudžiamojo

⁵² Studijos autoriai vertino kiek vidutiniškai kainuoja vieno narkotikų vartotojo, sugavimas, baudžiamasis persekiojimas, nuteisimas, įkalinimas ir gydymas. Įdomu, kad studijos duomenimis net 82 procentai visų išlaidų sudaro išlaidos baudžiamajam persekiojimui, o gydymui tenka 13 procentų visų išlaidų. http://druglawreform.info/images/stories/documents/Czech_evaluation_2001_PAD_en.pdf

⁵³ Csete J. A Balancing Act Policymaking on Illicit Drugs in Czech Republic. Open Society Foundations 2012

kodekso pataisų, kuriomis kriminalizuotas narkotikų laikymas. Vietoj to, čekai teisės aktuose nustatė, kad asmuo, kuris sulaikomas su nedideliu kiekiu narkotinių medžiagų: 15 gramų žolė, 1 gramu kokaino, 1,5 gramo heroino, 4 ekstazi tabletėmis ar 40 vienetų haliucinogeninių grybų, traukiamas administracinė atsakomybė⁵⁴. Su nedideliu kiekiu narkotinių medžiagų sulaikytam asmeniui gali būti skiriama administracinė bauda iki 550 eurų. Žinoma, minėtų narkotinių medžiagų laikymas didesniais kiekiais nei nurodyta aukščiau užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Naujoji čekų narkotikų reforma praktikoje taikoma dar tik keletą metų, todėl platesnių tyrimų ar statistikos atspindinčios pasikeitusią politiką nėra.

2.3. Reguliavimas kaimyninėse šalyse

2.3.1. Latvija

Narkotikų vartojimas Latvijoje *per se* nėra laikomas nusikaltimu. Latvijos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas nustato, kad narkotikų ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo sutikimo, neteisėtas mažo narkotikų kiekio įsigijimas ir laikymas užtraukia administracinę atsakomybę t.y. baudą iki 130 eurų arba areštą iki 15 dienų. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, poįstatyminiu aktu nustatyta, koks kiekis laikytinas mažu⁵⁵. Jeigu asmuo sulaikomas su didesniu kiekiu narkotinių medžiagų nei nustatyta, jam taikoma baudžiamoji atsakomybė⁵⁶.

Latvijoje populiariausias narkotikas yra marihuana, net 12,5 procentai populiacijos yra bandę šio narkotiko, toliau rikiuojasi ekstazi 2,7 procento, amfetaminas – 2,3 procento, kokaino 1,5 procentai, kitų opioidų 1,1 procento. LSD, heroinas ir kiti haliucinogenai Latvijoje iš esmės nėra „populiarūs“: jų tėra bandęs mažiau nei vienas procentas populiacijos.⁵⁷

Probleminių narkotikų vartotojų skaičius Latvijoje siekia 12 974, o tai beveik 9,4 vartotojų 1000 gyventojų. Įdomu, kad Latvija pagal Opioidų vartojimą (skaičiuojant probleminio opioidų vartojimo atvejus 1000 gyventojų) patenka į ES trejetuką: Latvijai tenka 10,7, Jungtinei Karalystei 8,3, o Liuksemburgui 7.6 vartotojų⁵⁸.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Mažiau nei 5 gramai marihuanos, 0.1 g. hašišo, 0.003 g. THC, 0.001 g. heroino, 0.01 kokaino.

⁵⁶ 2013 National Report ESTONIA. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Interaktyvus <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index228381EN.html>

⁵⁷ 2013 National Report LATVIA. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Interaktyvus <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index228438EN.html>

⁵⁸ <http://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2014>

2.3.2. Lenkija

Lenkijoje narkotikų vartojimas taip pat nėra kriminalizuotas, tačiau Lenkijoje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už narkotikų laikymą. Jeigu padarytas pažeidimas nėra sunkus, tai asmuo gali būti nubaustas bauda arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Už prekybą narkotikais numatyta bauda ir laisvės atėmimo bausmė iki 7 metų.

Lenkijoje 2011 metais buvo žengtas žingsnis narkotikų dekriminalizacijos link, kai prezidentas Bronislovas Komorovskis pasirašė narkotikų įstatymo pataisas, nustatančias, jog prokurorams suteikiama teisė netraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn, jeigu asmuo sulaikomas už nedidelio kiekio narkotikų laikymą ir jam tai yra pirmasis toks nusižengimas. Prokurorams taip pat suteikta teisė nutraukti baudžiamąjį persekiojimą, kai nuo narkotikų priklausomas asmuo sutinka gydytis. Tiesa, šios įstatymo pataisos nėra plačiai taikomos, nes įstatymiškai nėra sureguliuota, kas laikytina „mažu narkotikų kiekiu“. Lenkijos įstatymai prokurorams suteikia diskrecijos teisę kiekvienu atveju individualiai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, vertinti, kas laikytina nedideliu narkotikų kiekiu.

2.3.3. Estija

Estijoje, narkotikų vartojimo dekriminalizacija įteisinta dar 2002 m. Estijoje baudžiamoji atsakomybė nėra taikoma asmeniui, kuris asmeniniam naudojimui turi mažą kiekį narkotinių medžiagų. Kas laikoma nedideliu kiekiu narkotikų palikta spręsti teismams. Visgi teismų praktika rodo, kad toks kiekis dažniausiai apskaičiuojamas imant vienkartinę vidutinę narkotikų dozę padauginus iš dešimties. Žinoma, teismai nėra saistomi šios formulės ir kiekvieną atvejį vertina individualiai. Pažymėtina, jog Estijoje švirškčiamųjų narkotikų vartotojų skaičius mažėja. EMCDDA duomenimis⁵⁹ švirškčiamųjų narkotikų vartotojų skaičius nuo 14 262 (2004 metais) sumažėjo iki 6 266 vartotojų (2009 metais). Heroiną ir aguonų nuovirą keičia fentanilo vartojimas, kaip rodo EMCDDA skelbiami duomenys, heroino vartojimas Estijoje susitraukė nuo 10 procentų 2011 metais iki 5 procentų 2012 metais.

⁵⁹ Ibid

2.4. Legalizacijos pavyzdžiai

JAV aštuoniolikoje valstijų ir Kolumbijos apygardoje, kurioje yra Vašingtonas, įstatymai jau kuris laikas leido medicininiais tikslais vartoti marihuaną, t.y. marihuanos buvo galima įsigyti turint gydytojo receptą. Nepaisant to, 2012 m. lapkričio 14 d. Kolorado valstijoje ir Vašingtone leista marihuaną vartoti ir rekreaciniais tikslais. Kolorado valstijos įstatymai nustato, kad asmenims, sulaukusiems 21 metų amžiaus, leidžiama vartoti ir asmeniniam vartojimui turėti ne daugiau kaip vieną unciją (28,3495 gramų) marihuanos. Asmeniniam vartojimui, tam pritaikytose patalpose, leidžiama auginti iki šešių vienetų marihuanos augalų. Didesniais kiekiais auginti, apdoroti ir prekiauti marihuana galima tik turint valstijos išduotą leidimą. Iš esmės analogiški reikalavimai buvo nustatyti ir Vašingtone, skiriasi tik leidimus išduodančios institucijos ir tai, kad Kolorado valstijoje nustatyta, jog pirmieji 40 mln. JAV dolerių, gautų iš prekybos marihuana mokesčių, skiriami prevencijai, žalos mažinimui, narkotikų vartotojų gydymui ir kitoms programoms, o štai Vašingtone nustatyta, kad šioms reikmėms skiriamas tam tikras procentas nuo surinktų mokesčių ir 200 000 JAV dolerių skiriama šios programos efektyvumo vertinimui.

2013 m. lapkritį Urugvajus tapo vienintele pasaulio šalimi, kuri legalizavo marihuanos auginimą, gamybą, laikymą, vartojimą ir prekybą. Urugvajuje valstybė nustato parduodamos marihuanos kainą, o vienas žmogus per mėnesį asmeninėms reikmėms gali įsigyti iki 40 gramų marihuanos. Žmonėms leista marihuanos augalus auginti ir namuose, tačiau ne daugiau kaip šešių augalų ir pasigaminti ne daugiau kaip 480g marihuanos per metus.

3. OPTIMALAUS LIETUVOS SĄLYGOMIS MODELIO FORMULAVIMAS

Išanalizavus mokslinėje literatūroje pateikiamus argumentus, esamą teisinę Lietuvos bazę ir praktiką, dalyvavusių tyrime, nuomonę, galima pasiūlyti du modelius.

Pirmas modelis: dekriminalizavimo. Apie šio modelio diegimą Lietuvoje būtų verta kalbėti tik esant palankiai situacijai, pvz. iškart po rinkimų arba pasitelkus konkrečius pavyzdžius (ar situacijas / atvejus) kurie leistų pradėti diskusiją apie dekriminalizavimą tiek politiškai, tiek bendrai palankesnėje atmosferoje.

Antras modelis: depenalizavimo. Apie šio modelio diegimą Lietuvoje galima pradėti kalbėti esant dabartinei situacijai, t.y. kai tiek mass media, tiek politikų retorika, siekiant pritraukti rinkėjų balsus, yra nukreipta į konservatoriškus metodus, tokius, kaip sankcijų griežtinimas ir pan. Parinkus tinkamus argumentus, galima pasiekti neblogų rezultatų tokioje situacijoje kalbant apie depenalizavimą, o ne apie dekriminalizavimą (ji tokiose situacijose nesulauktų palaikymo ir būtų sunku pradėti konstruktyvią diskusiją).

Toliau pristatysime šiuos du modelius ir galimus konkrečius veiksmus, siekiant šių modelių pritaikymo Lietuvoje:

DEKRIMINALIZAVIMAS	DEPENALIZAVIMAS
1 ŽINGSNIS. AIŠKUS SĄVOKŲ PATEIKIMAS	
<i>Dekriminalizacija</i> – siekiama skirti nekriminalines bausmes, tokias, kaip įpareigojimas gydytis, įpareigojimas nesilankyti konkrečiose vietose ir pan.. Negali būti su įkalinimu susijusių sankcijų.	<i>Depenalizacija</i> – narkotikų vartojimas lieka baudžiamuoju nusikaltimu, tačiau įkalinimas daugiau nebėra skiriamas už disponavimą bei vartojimą, nors kitos kriminalinės sankcijos (baudos, policijos įskaita, probacija) gali būti skiriamos.

2 ŽINGSNIS.

AIŠKIAI APIBRĖŽTOS SIŪLYMO PRIEŽASTYS

<p>1. Bausmės ir sankcijos negydo priklausomybės nuo narkotikų. Priklausomybė psichoaktyvioms medžiagoms yra liga, kurią reikia gydyti;</p> <p>2. Narkotinių medžiagų vartojimas ir priklausomybė yra susiję su individualiomis (asmenybės bruožai, psichologinės savybės) ir socialinėmis priežastimis (aplinka, užimtumo stoka, menki socialiniai įgūdžiai ir pan.), kurių kriminalizavimas nepadės išspręsti;</p> <p>3. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad į sveikatą orientuotas požiūris yra veiksmingiausia priemonė padedanti mažinti neteisėtų narkotikų vartojimą bei vartojimo sukeliama socialinę žalą (Chandler ir kt., 2009, Gerstein ir Harwood, 1990).</p> <p>4. Dekriminalizacijos pavyzdžiai kitose šalyse įrodė, kad ji padeda mažinti ŽIV ir kitų infekcinių ligų plitimą švirkščiamų narkotikų vartotojų tarpe.</p> <p>5. Dekriminalizacija padeda pasiekti supratimo, kad dėl narkotikų vartojimo kylanti žala turi būti kiek įmanoma mažinama ir į procesą yra įjungiamas platus institucijų bei organizacijų tinklas bei taikomas atitinkamas teisinis reguliavimas.</p> <p>6. Dekriminalizacija yra suprantama ne kaip grynai juridinis teisės aktų pakeitimas, tačiau kaip represyvos valstybės politikos keitimas į atsakomybės už deviacinių bei socialiai marginalizuotų grupių socialinių problemų</p>	<p>1. Bausmės ir sankcijos negydo priklausomybės nuo narkotikų. Priklausomybė psichoaktyvioms medžiagoms yra liga, kurią reikia gydyti;</p> <p>2. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad į sveikatą orientuotas požiūris yra veiksmingiausia priemonė padedanti mažinti neteisėtų narkotikų vartojimą bei vartojimo sukeliama socialinę žalą (Chandler ir kt., 2009, Gerstein ir Harwood, 1990).</p> <p>3. Moksliniai tyrimais įrodyta, kad bendruomenėje taikomos alternatyvos baudžiamosioms priemonėms, tokios, kaip ambulatorinis gydymas ar ilgalaikė rehabilitacija, taip pat farmakoterapija opioidiniais vaistinėmis preparatais su psichosocialine parama, gali būti daug veiksmingesnė nei įkalinimas, siekiant sumažinti su psichoaktyviomis medžiagomis susijusių nusikaltimų skaičių. Chandler ir kt. (2009);</p> <p>4. Medicininės intervencijos (stacionaruose arba ambulatoriškai) kaip alternatyva baudžiamosios justicijos sankcijoms, ženkliai padidina sveikimą bei sumažina nusikalstamumo ir baudžiamosios justicijos išlaidas (McSweeney ir kt., 2007, Uchtenhagen ir kt., 2008).</p> <p>5. Gydymas, lyginant vien tik su baudžiamosios justicijos sankcijų poveikiu, teikia geresnius rezultatus tiek priklausomybe narkotikams turinčiam asmeniui, tiek ir bendruomenei.</p> <p>6. Įrodyta, jog nuo narkotikų priklausomi</p>
--	---

<p>sprendimą kitais, efektyvesniais būdais.</p> <p>7. Dekriminalizacija siekiama:</p> <p>a) palengvinti narkotikų vartotojų medicininės pagalbos prieinamumą;</p> <p>b) skatinti narkotikų vartotojų gydymąsi, gerinti visuomenės sveikatos sąlygas;</p> <p>c) skatinti socialinę reintegraciją, išskirti atvejus ir siekti, jog atsitiktinis narkotikų vartojimas netaptų priklausomybe;</p> <p>d) supažindinti narkotikų vartotojus su gydymosi galimybėmis ir informuoti juos apie narkotikų vartojimo sukeltus padarinius.</p> <p>8. Pinigai, kurie anksčiau būdavo panaudojami narkotikų vartotojams sulaikyti, drausminti bei kalinti gali būti panaudojami gerokai tikslingiau - investuojant juos į gydymo programas bei švietimo kampanijas.</p> <p>9. Kriminalinių bausmių griežtinimas narkotikų vartojimo mažinimui neturi didelės įtakos. Pvz., „<i>Rockefeller narkotikų įstatymas</i>“ <i>New York</i> (JAV) parodė, kad griežtinamos bausmės už narkotikų turėjimą (laisvės atėmimas net ir už mažus kiekius narkotikų), neturėjo jokios įtakos atgrasai.</p> <p>10. Narkotikų vartotojai ir nuo narkotikų priklausomi asmenys turi tas pačias laisves bei teises</p>	<p>asmenys labiau linkę gydytis tuomet, kai yra vertinami kaip sveikatos sutrikimų turintys asmenys, o ne nusikaltėliai (Greenwaldas 2011).</p> <p>7. Pinigai, kurie anksčiau būdavo panaudojami narkotikų vartotojams sulaikyti, drausminti bei kalinti gali būti panaudojami gerokai tikslingiau - investuojant juos į gydymo programas bei švietimo kampanijas.</p> <p>8. Narkotikų vartotojai ir nuo narkotikų priklausomi asmenys turi tas pačias laisves bei teises</p>
---	---

3 ŽINGSNIS.

PROGNOZĖS: KAS ATSITIKS, JEI TOLIAU BUS KRIMINALIZUOJAMA

1. Griežta politika prieš narkotikų vartojimą ir su tuo susijusius nusikaltimus ne visuomet veikia, o kartais duoda priešingus rezultatus, tokius, kaip didėjantis psichoaktyvių asmenų skaičius pogrindyje, infekcinių ligų (pvz. ŽIV) plitimas ir pan.
2. Dėl kriminalizavimo narkotikų vartotojai gali negauti reikiamos sveikatos priežiūros, nes bijos susilaukti sankcijų.
3. Didės sveikatos problemos, kurias patiria narkotinių medžiagų vartotojai, nes vengia kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas dėl galimų sankcijų
4. Didės skaičius asmenų įkalinimo įstaigose, kas valstybei taps didžiule ekonomine našta (vieno kalinio išlaikymas Lietuvoje kainuoja apie 20 eurų vienai dienai)
5. Didės nusikalstamų veiklų tyrimo ir išaiškinimo kaštai (baudžiamasis procesas yra brangus).
6. Didės priklausomų nuo psichoaktyvių asmenų ir jų artimųjų stigmatizavimas, ko pasėkoje jie bijos kreiptis pagalbos
7. Didės mirčių nuo perdozavimo, savižudybių, nelaimingų atsitikimų skaičius

4 ŽINGSNIS.

KONKRETŪS SIŪLYMAI: KĄ KONKREČIAI REIKIA ATLIKTI / NUVEIKTI

1) Iš BK (259 2 dalis) braukti disponavimą narkotinėmis medžiagomis savo reikmėms ir palikti tik ATPK.

2) Peržiūrėti narkotinių medžiagų kiekių lentelę, didinat kiekius skirtus disponavimui be tikslo parduoti.

3) Pradėti diskusija apie ATPK 44 str. pastabos veiksmingumą ir galimybių gauti gydymą ir / ar kitas poveikio priemones išplėtimą.

1) Peržiūrėti narkotinių medžiagų kiekių lentelę, didinat kiekius skirtus disponavimui be tikslo parduoti.

2) Pasiūlyti peržiūrėti dabar esančias sankcijas, ypatingai atkreipiant dėmesį į laisvės atėmimo bausmės skyrimą ir sudarant galimybes kiek įmanoma labiau individualizuoti bausmę (pvz. didesnės diskrecijos teismams suteikimas).

4) Pradėti diskusija apie BK 259 3 dalies veiksmingumą ir galimybių gauti gydymą ir / ar kitas poveikio priemones išplėtimą (t.y. vietoj atidavimo savo noru siūlyti kitas efektyvesnes poveikio priemones).

LITERATŪRA

1. Swaaningen van R. *Critical Criminology. Visions from Europe*. SAGE publications LTD. London, 1997
2. Švedas G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 (82).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Žin. 1985 Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
5. Blakemore, C., King, L., Nutt, D., Saulsbury, W., 2007. *Development of a Rational Scale to Assess the Harm of Drugs of Potential Use* // London, The Lancet 369(9566), p. 1047–1053.
6. Reinerman, C., 1994. *The Social Construction of Drug Scares* // In *Constructions of Deviance*, 6th edition, edited by Patricia and Peter Adler, p. 155–165.
7. *The SAGE Dictionary of Criminology*. Redagavo Eugene McLaughlin ir John Muncie. 3rd Edition. 2012, Sage.
8. Young, J., 1971. *The Drugtakers: the Social Meaning of Drug Use* // London: McGibbon and Kee.
9. Pavilionis V. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, Nr. 3 ir 4. P. 22. Cituota pagal G. Švedas. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 (82). P. 15.
10. *Justickis V. Kriminologija*. I dalis. Vilnius, 2001. P. 91.
11. Decriminalisation ir Europe? Recent developments in legal approaches to drug use. EMCDDA. ELDD Comparative Analysis, November 2001. P. 2.
12. Swaaningen van R. *Critical Criminology. Visions from Europe*. SAGE publications LTD. London, 1997. P. 126.
13. *Jelsma M. The Development of International Drug Control: Lessons Learned and Strategic Challenges for the Future*. Working paper Prepared for the First Meeting of the Commission Geneva, 24-25 January 2011. P.8 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.tni.org/sites/www.tni.org/files/The%20Development%20of%20International%20Drug%20Control_M.Jelsma2011.pdf
14. Illicit IV Drugs: A Public Health Approach. *Canadian Journal of Public Health*, Vol 93, No 6. November/December 2002. P.3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cfdp.ca/haden2002.pdf>
15. *Bretteville L. A. To Legalize or Not To Legalize? Economic Approaches to the Decriminalization of Drugs*. *Substance Use & Misuse*, 41:555–565. Taylor & Francis Group, LLC. 2006. ISSN: 1082-6084 (print); 1532-2491 (online). P. 563.
16. *Cohen P., Uitermark J. Decriminalisation: A short description, and the social process behind it*. In: *Encyclopedia of Law and Society*. London: Sage Publications, 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cedro-uva.org/lib/uitermark.decriminalisation.html>
17. World Bank. Report No. 56781-LAC. *Crime and Violence in Central America*. Volume II. September 2010. The Central America Unit Poverty Reduction and Economic Management Unit Latin America and the Caribbean Region. P.48 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
18. Hughes G. Stevens A. What can we learn from the Portuguese decriminalization of illicit drugs? *British Journal of Criminology*, 2010.
19. EMCDDA Threshold Quantities For Drug Offences. Lisbon: EMCDDA 2011.
20. Greenwald G. *Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating fair and successful drug policies*. Washington DC: Cato institute, 2008.

21. Pinto C. The Resounding success of the Portuguese Drug Policy: The Power of an Attractive Fallacy. Lisbon: Associacao par uma Portugal Livre de Drogas, 2010.
22. Hughes Ce., Stevens A. Aresounding success of a disastrous failure: Re-examining the interpretation of evidence on the Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs. *Drugs and Alcohol Review*, 2012.
23. Hughes G. Stevens A. What can we learn from the Portuguese decriminalization of illicit drugs? *British Journal of Criminology*, 2010
24. ELDD (European Legal Database on Drugs), 1999. *EMCDDA's online database of information on European drugs-related legislation for the Member States and Norway* //Country Profiles, Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/eldd>.
25. Europos Komisija, Teisingumo, laisvės ir saugumo generalinis doktoratas, 2009. *Europos veiksmų narkotikų srityje planas (EAD)* // Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/ead/docs/leaflets/European%20Action%20on%20Drugs_Leaflet_LR_LT.pdf.
26. Hawkins, J. D., Catalano, R. F. and Miller, J. Y. (1992) Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105
27. Kreek, M. J., Nielsen, D. A., Butelman, E. R. and LaForge, K. S. (2005) Genetic influences on impulsivity, risk taking, stress responsivity and vulnerability to drug abuse and addiction. *Nat Neurosci*, 8, 1450-7.
28. Sinha, R. (2008) Chronic stress, drug use, and vulnerability to addiction. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1141, 105-30.
29. Carter, A., Capps, B. and Hall, W. (2009) *Addiction neurobiology: Ethical and social implications*, Lisbon, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
30. Goldstein R.Z., Craig A.D., Bechara A., Garavan H., Childress A.R., Paulus M.P.,
31. Volkow N.D. (2009) The neurocircuitry of impaired insight in drug addiction. *Trends Cogn Sci* 13(9): 372-80.
32. Chandler, R. K., Fletcher, B. W. and Volkow, N. D. (2009) Treating drug abuse and addiction in the criminal justice system: improving public health and safety. *JAMA*, 301, 183-90.
33. Gerstein, D. R. and Harwood, H. J. (1990) *Treating drug problems (vol 1). A study of effectiveness and financing of public and private drug treatment systems* Washington DC, Institute of Medicine, National Academy Press.
34. Jurgens, R. and Betteridge, G. (2005) Prisoners who inject drugs: public health and human rights imperatives. *Health and Human Rights*, 8, 46-74.
35. Chandler, R. K., Fletcher, B. W. and Volkow, N. D. (2009) Treating drug abuse and addiction in the criminal justice system: improving public health and safety. *JAMA*, 301, 183-90.
36. McSweeney, T., Stevens, A., Hunt, N. and Turnbull, P. J. (2007) Twisting Arms Or a Helping Hand?: Assessing the Impact of "Coerced" and Comparable "Voluntary" Drug Treatment Options. *British Journal of Criminology*, 47, 470.
37. Uchtenhagen, A., Stevens, A., Berto, D., Frick, U., Hunt, N., Kersch, V., McSweeney, T., Puppò, I., Santamaria, A., Schaaf, S., Steffan, E., Gegenhuber, B., Turnbull, P. J. and Werdenich, W. (2008) Evaluation of therapeutic alternatives to imprisonment for drug dependent offenders: Experience from a comparative European multi-country study. *Heroin Addiction and Related Clinical Problems*, 10, 5-10.
38. Venckevičienė J. (2013) Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė: nuteistųjų socialinis demografinis portretas. Lietuvos teisės institutas, Vilnius.

PRIEDAS NR. 1. Kokybinio tyrimo metodikos aprašymas

Tyrimu siekiama įvertinti, kaip pareigūnai ir patys psichoaktyvių medžiagų vartotojai vertina esamą nelegalių narkotikų kontrolės politiką ir galimus jos sprendimo būdus.

Tyrimas buvo atliekamas taikant kokybinio tyrimo metodologiją, specialistus apklausiant pusiau struktūrizuotu interviu metu. O psichoaktyvių medžiagų vartotojus grupinės diskusijos metodu (angl. *focus group research*).

Tyrimo dalyvių buvo paprašyta išsakyti savo nuomonę šiais klausimais:

- 1) Kaip vertina šiuo metu Lietuvoje veikiančią bausmių praktika nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo klausimais;
- 2) Su kokiais sunkumais / teigiamais aspektais susiduria kalbant apie narkotikų vartotojų baudimą (BK ir ATPK) šiuo metu;
- 3) Kokia bendra nuomonė apie dekriminalizaciją / depenalizaciją;
- 4) Kas galėtų būti efektyviau sprendžiant priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų asmenų problemas;
- 5) Ką laimėtų / pralaimėtų valstybė jei būtų dekriminalizuotas/depenaliziuotas nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimas (pvz. taip, kaip Portugalijoje)?
- 6) Jei būtų pradama galvoti apie realų dekriminalizacijos (depenalizacijos) modelį Lietuvoje, kas turėtų spręsti teisinę atsakomybę (pvz. Portugalijoje tai sprendžia reintegracijos komisija, sudaryta iš mediko, socialinio darbuotojo, teisininko);
- 7) Ar būtų verta Lietuvoje diegti dekriminalizacijos / depenalizacijos modelį, kokie pirmi žingsniai galėtų būti? Nuo ko būtų galima pradėti?

Tyrimo dalyvavo penki pareigūnai ir 14 psichoaktyvių medžiagų vartotojų (iš viso buvo pravedta 2 grupinės diskusijos grupės. Vienoje grupinėje diskusijoje dalyvavo 6 asmenys, kitoje – 8). Kadangi tyrimas remiasi kokybine tyrimo metodologija, tiriamųjų atrankos imtis iš anksto nebuvo nustatyta. Interviu kiekis buvo susietas su duomenų pasikartojimo dažnumu („teoriniu prisotinimu“). Dalyviams buvo garantuotas anonimiškumas.

Informantai, dalyvavę tyrime

Nr.	Istaiga	Pareigos
INF_1	Policijos komisariatas	Policijos pareigūnas
INF_2	Policijos komisariatas	Kriminalistas
INF_3	Policijos komisariatas	Tyrėjas
INF_4	Policijos komisariatas	Policijos pareigūnas
INF_5	Policijos komisariatas	Policijos pareigūnas

Grupinėse diskusijose dalyvavusių informantų sociodemografiniai duomenys:

1 GRUPINĖ DISKUSIJA						
Informantas	Amžius	Lytis	Šeiminė padėtis	Narkotikų vartojimo trukmė (metais)	Sistemiškai vartotos narkotinės medžiagos	Šiuo metu narkotikus (ne) vartoja
I1 (K)	27m.	vyras	Nevedęs	5	Heroinas, alkoholis	Nevartoja 4 mėnesiai
I2 (A)	29m.	vyras	Nevedęs	3	Heroinas	Vartoja
I3 (M)	32m.	vyras	Vedęs, turi vieną vaiką	10	Heroinas, alkoholis	Nevartoja 7 mėnesiai
I4 (J)	37m.	vyras	Vedęs, turi vieną vaiką	12	Heroinas	Nevartoja 9 mėnesiai
I5 (E)	38m.	vyras	Nevedęs	15	Heroinas, alkoholis	Vartoja
I6 (L)	30m.	vyras	Vedęs, turi du vaikus	4	Heroinas	Nevartoja 12 mėnesių
I7 (S)	25m.	vyras	Nevedęs	5	Heroinas	Vartoja
I8 (D)	29m.	vyras	Nevedęs	8	Heroinas	Nevartoja 6 mėnesiai
II GRUPINĖ DISKUSIJA						
Informantas	Amžius	Lytis	Šeiminė padėtis	Narkotikų vartojimo trukmė (metais)	Sistemiškai vartotos narkotinės medžiagos	Šiuo metu narkotikus (ne) vartoja
I9 (A)	27m.	vyras	Nevedęs	7	Heroinas	Nevartoja 4 mėnesiai
I10 (B)	30m.	vyras	Nevedęs	12	Heroinas, alkoholis	Nevartoja 9 mėnesiai
I11 (C)	29m.	vyras	Nevedęs	7	Heroinas, amfetaminas	Nevartoja 7 mėnesiai
I12 (D)	23m.	vyras	Vedęs	5	Heroinas, amfetaminas, marihuana	Nevartoja 5 mėnesiai
I13 (F)	27m.	vyras	Nevedęs	8	Heroinas, alkoholis	Nevartoja 5 mėnesiai
I14 (E)	26m.	vyras	Nevedęs	10	Heroinas	Nevartoja 5 mėnesiai

Formuojant atranką atsižvelgta į šiuos kriterijus:

1. Policijos pareigūnai turėjo dirbti narkotinių medžiagų kontrolės arba prevencijos srityse ir savo darbe tiesiogiai ar netiesiogiai susidurti su šia problema, turėti bent vienų metų darbo patirtį šioje srityje.
2. Asmenų, priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų atrankos kriterijus: psichoaktyvių medžiagų vartojimo patirtis ir gebėjimas suteikti informaciją (būti neapsvaigusiam nuo psichoaktyvių medžiagų).

PRIEDAS NR. 2. Teisinė atsakomybė už narkotikų vartojimą ES valstybėse

BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ NARKOTIKŲ LAIKYMĄ ES VALSTYBĖSE⁶⁰⁶¹

Valstybė	Narkotinė medžiaga	Narkotinės medžiagos kiekis, kurį viršijus taikoma baudžiamoji atsakomybė
Belgija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	3 g dervų arba augalinės kilmės kanapių, 1 augalas bet kokio kiekio laikymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę bet kokio kiekio laikymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę bet kokio kiekio laikymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę
Čekija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	5 g dervų arba 15 g augalinės kilmės kanapių 4 tabletės arba 0.4 g miltelių ar kristalino pakaitalo 1.5g 1g
Vokietija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Nuo 6g iki 15g (arba 3 dozės po 2 gramus) Sprendžia Vokietijos žemių teismai (išimtis: viena žemė nustačiusi 3g) Sprendžia Vokietijos žemių teismai (išimtys: dvi žemės nustačiusios po 1g) Sprendžia Vokietijos žemių teismai (išimtys: viena žemė nustačiusi 1g, kita - 3g)
Estija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Teismų praktika. Bendra taisyklė - viena vidutinė dozė padauginta iš dešimties.
Graikija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	2.5g dervos, 20g augalinės kilmės kanapių bet kokio kiekio laikymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę 1.5g 1.5g
Ispanija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	25g dervos, 200g augalinės kilmės kanapių 2.4g 3g 7.5g
Italija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	1g 0.75g 0.25g 0.75 g.
Kipras	kanapės ekstazi heroinas kokainas	30g dervos arba augalinės kilmės kanapių, arba 3 augalai 20g 10g 10g
Lietuva	kanapės ekstazi heroinas	0.25g dervos, 5g augalinės kilmės kanapių 0.2g 0.02g

⁶⁰ Šaltinis: Illegal consumption of drugs. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction
Interaktyvus: <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index99321EN.html>

⁶¹ Šaltinis: Illegal consumption of drugs. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction.
Interaktyvus: <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index5747EN.html>

	kokainas	0.2g
Vengrija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	1g 1g 0.6g 2g
Olandija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	5g dervos, 5 augalai Viena tabletė, ampulė arba 0.5g Viena tabletė, ampulė arba 0.5g Viena tabletė, ampulė arba 0.5g
Austrija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	20g 30g 3g 15g
Lenkija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Teismų praktika
Portugalija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	5g dervos, 25g augalinės kilmės kanapių 1g 1g 2g
Slovėnija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Teismų praktika
Slovakija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Teismų praktika
Suomija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	10g dervos, 15g augalinės kilmės kanapių 5 tabletės 0.5g 0.5g
Norvegija	kanapės ekstazi heroinas kokainas	Nuo 10 iki 15g 5 tabletės 0.5g 0.5g